Strandingen en waarnemingen van zeezoogdieren en opmerkelijke andere soorten in België in 2020

museum
Operational Directorate Natural Environment
OD Nature | OD Natuur | DO Nature

Rapport BMM – MARECO
15 augustus 2021

STRANDINGEN EN WAARNEMINGEN VAN ZEEZOOGDIEREN EN OPMERKELIJKE ANDERE SOORTEN IN BELGIË IN 2020

AUTEURS

Jan Haelters[1], Francis Kerckhof[1], Kelle Moreau[1], Team Sealife[2], Elke Lambert[3] en Thierry Jauniaux[4]

[1] Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), Operationele Directie Natuurlijk Milieu (OD Natuur), 3de en 23ste Linieregimentsplein, 8400 Oostende en Vautierstraat 29, 1000 Brussel

[2] SeaLife Blankenberge, Koning Albert 1-Laan 116, 8370 Blankenberge

[3] Marine and Lacustrine Science and Management, Universiteit Antwerpen, Universiteit Gent, Vrije Universiteit Brussel

[4] Université de Liège, Département de Pathologie Vétérinaire, Sart Tilman 43, 4000 Luik

REFERENTIE

Haelters, J., F. Kerckhof, K. Moreau, Team SeaLife, E. Lambert & T. Jauniaux, 2021. Strandingen en waarnemingen van zeezoogdieren en opmerkelijke andere soorten in België in 2020 [Strandings and sightings of marine mammals and remarkable other species in Belgium in 2020]. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), Brussel. 34 pp.

De gegevens vermeld in dit rapport mogen, mits referentie, overgenomen worden. Voor het gebruik van de foto's dient men vooraf toestemming te vragen aan de auteurs van deze foto's.

museum
Operational Directorate Natural Environment
OD Nature | OD Natuur | DO Nature

Université de Liège

SEALIFE Blankenberge

INHOUD

SAMENVATTING 2

SUMMARY 2

1. INLEIDING 3

2. WAARNEMINGEN 4

GERICHTE LUCHTSURVEYS 4

AD HOC WAARNEMINGEN VAN WALVISACHTIGEN 5

OVERAL ZEEHONDEN 6

NORTH SEAL TEAM WAAKT OVER ZEEHONDEN 9

3. STRANDINGEN EN VONDSTEN OP ZEE 10

BRUINVISSEN 10

DE GROTE HONGER VAN DE BRUINVIS 14

GEWONE OF GESTREEPTE DOLFIJNEN 16

TWEE SPITSSNUITDOLFIJNEN OP HET STRAND! 16

DIEPE DUIKERS EN MILITAIRE SONAR 20

EEN JONGE DWERGVINVIS 21

DODE ZEEHONDEN 25

4. DE OPVANG VAN LEVENDE ZEEHONDEN 27

OPGEVANGEN ZEEHONDEN: EEN WEERZIEN 29

5. ANDERE OPMERKELIJKE DIERSOORTEN 30

6. DISCUSSIE EN CONCLUSIES 30

7. DANKWOORD 32

8. LITERATUUR 33

SAMENVATTING

Dit rapport geeft een samenvatting van waarnemingen en strandingen van zeezoogdieren en andere beschermde soorten in België in 2020 en van het resultaat van onderzoek en monitoring. De gegevens werden verzameld door het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) samen met andere wetenschappelijke instellingen, Sealife Blankenberge, niet-gouvernementele organisaties en het publiek.

In 2020 werden twee surveys van zeezoogdieren uitgevoerd. Er waren naar schatting 1.900 Bruinvissen aanwezig in onze wateren in juni en september. Er zijn 65 Bruinvissen gestrand; de doodsoorzaak van ten minste vijf dieren was bijvangst terwijl de aanval van een Grijze zeehond direct of indirect fataal was voor 12 Bruinvissen.

Andere strandingen van walvisachtigen in 2020 waren die van een zeer ontbonden Gewone of Gestreepte dolfijn en, zeer opmerkelijk, die van een Dwergvinvis en van twee Gewone spitssnuitdolfijnen. De zeer jonge Dwergvinvis is vermoedelijk een natuurlijke dood gestorven. Spitssnuitdolfijnen zijn in onze contreien erg zeldzaam. Mogelijk liggen militaire manoeuvres in de Atlantische Oceaan aan de basis van de strandingen van deze soort.

De Tuimelaar die reeds enkele jaren aanwezig is in onze en aanpalende Franse wateren, zoekt nog steeds het gezelschap van de mens op.

Er is, naast die te Nieuwpoort, nu een nieuwe uithaalplaats voor zeehonden te Oostende, met 2 tot 6 dieren. Langs de hele kust worden steeds meer zeehonden gezien, en er zijn initiatieven van vrijwilligers, gesteund door overheidsdiensten, om de noodzakelijke rust voor deze dieren te garanderen.

Sealife heeft 13 Gewone zeehonden en drie Grijze zeehonden opgevangen. Er zijn 43 dode zeehonden aangespoeld. De belangrijkste doodsoorzaak was incidentele vangst.

Een opmerkelijke bijvangst was die van een Lederschildpad zeer dicht bij de kust. Het dier kon ongedeerd teruggezet worden.

SUMMARY

This report provides a summary of observations and strandings of marine mammals and other protected species in Belgium in 2020 and of the results of research and monitoring. The data was collected by the Royal Belgian Institute of Natural Sciences (RBINS), other scientific institutions, Sealife Blankenberge, non-governmental organizations and the public.

In 2020, two surveys of marine mammals were conducted. An estimated 1,900 harbour porpoises were present in Belgian waters in June and September. The cause of death of at least five of the 65 stranded porpoises was bycatch, while the attack by a grey seal was directly or indirectly fatal to 12 porpoises.

Other cetacean strandings in 2020 included a highly decomposed common or striped dolphin and, most notably, a minke whale and two Sowerby's beaked whales. The juvenile minke whale is believed to have died of natural causes. Sowerby's beaked whales are extremely rare in Belgian waters. Military maneuvers in the Atlantic Ocean may have been at the origin of the strandings of this species.

A well-known bottlenose dolphin still resides in Belgian and adjacent French waters and still seeks the company of humans.

There is a new seal haul-out site at Ostend, with 2 to 6 animals, next to the existing one at Nieuwpoort. Seals are increasingly seen all along the Belgian coast, and there are volunteer initiatives, supported by government services, to ensure the much-needed rest for these animals.

Sealife has taken care of 13 harbour seals and three grey seals. 43 dead seals have washed ashore. The main cause of death was accidental capture.

A notable bycatch was that of a leatherback turtle very close to shore. The animal was released unharmed.

1. INLEIDING

De mens is steeds vaker aanwezig op zee. Onvermijdelijk hebben onze aanwezigheid, samen met activiteiten aan land met een effect op de zee, zoals de input van vervuilende stoffen via rivieren, een invloed op soorten en habitats. Vandaar de nood aan monitoringprogramma's: *Is het mogelijk om bepaalde soorten als indicator voor de gezondheid van de zee te gebruiken, en welke effecten heeft de mens op deze soorten*? Zeezoogdieren zijn warmbloedige, langlevende dieren die zich aan, of minstens heel dicht bij de top van de voedselpiramide bevinden. Het is bijgevolg belangrijk om trends in hun aanwezigheid, aantallen, verspreiding en gezondheid te detecteren. Bij het vaststellen van doodsoorzaken met een menselijke achtergrond kan onderzocht worden welke maatregelen geschikt en haalbaar zijn.

Sinds het begin van de jaren 1990 staat het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) in voor de coördinatie van het onderzoek van gestrande zeezoogdieren en andere beschermde soorten. Dergelijk onderzoek wordt vaak uitgevoerd in het kader van engagementen in internationale overeenkomsten: in onze buurlanden doet men hetzelfde en resultaten worden samengebracht voor een holistisch beeld van de gezondheid van soorten en van het marien ecosysteem.

Belangrijke fora daarbij zijn het *OSPAR-verdrag ter bescherming van het mariene milieu van de noordoostelijke Atlantische Oceaan* en richtlijnen van de Europese Commissie: de *Habitatrichtlijn* en de *Kaderrichtlijn Mariene Strategie*. De *International Council for the Exploration of the Sea* (ICES) staat in voor het verzamelen van data en het verstrekken van advies aan overheden en andere internationale organisaties. Specifiek voor de samenwerking rond de bescherming van kleine walvisachtigen werd ASCOBANS afgesloten: de *Overeenkomst inzake de instandhouding van kleine walvisachtigen in de Oostzee, de Noordoostelijke Atlantische Oceaan, de Ierse en de Noordzee.*

Gerichte onderzoeken, systematisch uitgevoerd of in het kader van een thesis of onderzoeksproject, betreffen onder meer deze naar de doodsoorzaak, het voorkomen van ziektes en het dieet. Er worden weefselstalen genomen voor onderzoek naar de gehaltes aan vervuilende stoffen.

Om de doelstellingen van het onderzoeksprogramma te bereiken, nemen ook andere onderzoeksinstellingen deel. Daarnaast is de medewerking van het grote publiek, enkele niet-gouvernementele organisaties, kustgemeenten en tal van andere overheidsdiensten, waaronder deze die samen de Kustwacht vormen, onontbeerlijk. Het onderzoek van een gestrand dier start immers met een efficiënte melding en verzameling. Vandaar het nut van een jaarlijkse feedback: *welke soorten waren aanwezig in onze wateren, welke dieren zijn aangespoeld in 2020 en wat waren de conclusies van het onderzoek van de verzamelde dieren*? Het KBIN stelt deze jaarrapporten al op sinds 2014; ze zijn online beschikbaar[1].

De hier gerapporteerde gegevens zijn afkomstig uit onderzoek door diverse instellingen, van diensten en bedrijven die activiteiten ontplooien op zee en van derden. Waarnemingen werden rechtstreeks gemeld, of doorgegeven via onder meer www.zeezoogdieren.org (beheerd door Natuurpunt Antwerpen-Noord vzw) en www.waarnemingen.be (beheerd door Natuurpunt en Stichting Natuurinformatie). De resultaten van de secties verricht op de dieren zoals hier gerapporteerd, zijn nog gedeeltelijk preliminair.

Voor het melden van waarnemingen van levende zeezoogdieren en voor algemene vragen kunt u terecht op dolfijn@natuurwetenschappen.be. Dode, gestrande of incidenteel gevangen dieren kunt u ad hoc melden (telefonisch): rechtstreeks aan het KBIN of via een lokale overheidsdienst of algemeen noodnummer. Gezonde zeehonden laat men best rustig liggen; men kan hun aanwezigheid eventueel melden via email, maar het is niet nodig daarvoor te bellen. Voor zeehonden in nood kan men Sealife contacteren. Een Bruinvis of dolfijn op het strand is altijd in moeilijkheden: het dier ter plaatse terugzetten in zee is meestal geen goede optie en men contacteert best een algemeen noodnummer.

Waarschuwing: We willen de gevoelige lezer waarschuwen voor de soms bloederige beelden in dit rapport – dit is inherent aan het onderwerp.

2. WAARNEMINGEN

GERICHTE LUCHTSURVEYS

In 2020 voerde het KBIN twee zeezoogdiersurveys uit voor het bepalen van de dichtheid en de verspreiding van zeezoogdieren in Belgische wateren. Dergelijke monitoring wordt ook in andere Noordzeelanden op een gestandaardiseerde manier uitgevoerd. Zo kan een beeld gemaakt worden van de seizoenale verspreiding en trends in het voorkomen van Bruinvissen (*Phocoena phocoena*) en andere walvisachtigen in de zuidelijke en centrale Noordzee.

De surveys werden, omwille van beperkingen door COVID-19, enkel uitgevoerd eind juni en begin september: niet de maanden met traditioneel de hoogste aantallen Bruinvissen. Doorgaans zijn de dichtheden hoger in maart en april. Toch waren er nog heel wat aanwezig. Tijdens de survey eind juni werden 34 Bruinvissen waargenomen, begin september 37. De resulterende schatting van de gemiddelde dichtheid voor het Belgische deel van de Noordzee was in beide surveys net dezelfde, respectievelijk 0,56 (0,37-0,77) en 0,55 (0,36-0,78) Bruinvissen per km² in juni en september, of in totaal naar schatting 1900 Bruinvissen.

Tijdens de survey in september werd in het noordwestelijke deel van het surveygebied een Tuimelaar (*Tursiops truncatus*) waargenomen (Franse wateren). Tijdens de survey in juni werden drie zeehonden waargenomen, tijdens de survey in september 13, het hoogste aantal zeehonden ooit tijdens een zeezoogdierensurvey. Onder die zeehonden bevonden zich minstens drie volwassen Grijze zeehonden (*Halichoerus grypus*).

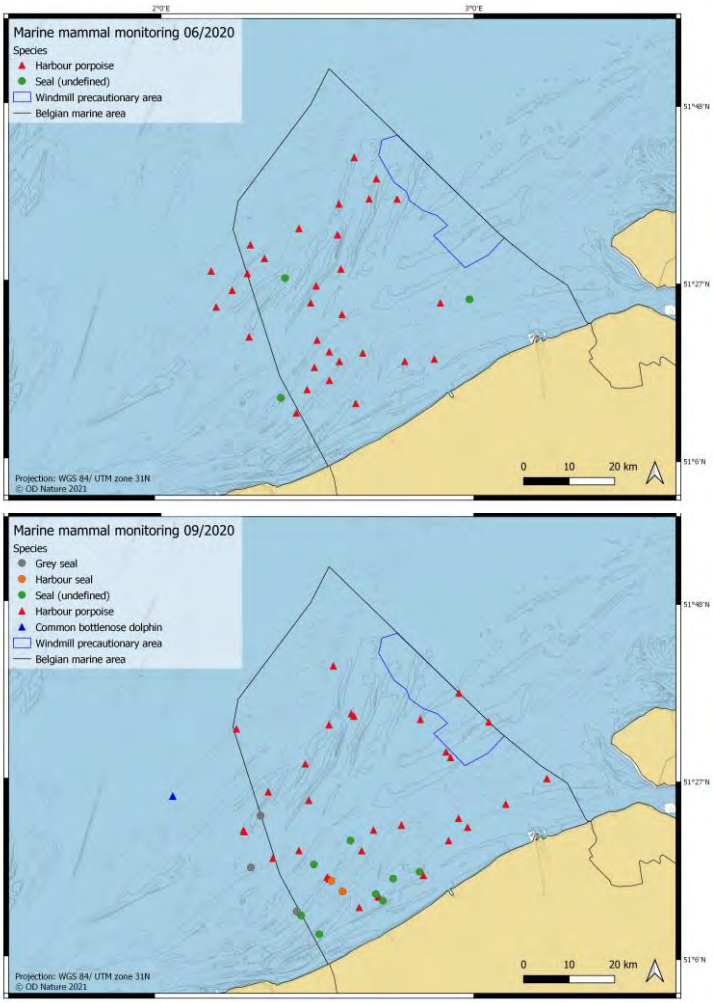

Waarnemingen tijdens de luchtsurvey in juni (boven) en september (onder): Bruinvissen (rood); zeehonden (groen; grijs; oranje); Tuimelaar (blauw; data KBIN)

AD HOC WAARNEMINGEN VAN WALVISACHTIGEN

De website waarnemingen.be (Natuurpunt vzw) vermeldt 111 waarnemingen van levende Bruinvissen, met in totaal 170 dieren. Dit is een laag aantal in vergelijking met vorige jaren, maar het is mogelijk vooral COVID-19 gerelateerd: de kust was gedurende het voorjaar voor veel mensen onbereikbaar, er was geen pleziervaart en er werden geen tochten op zee georganiseerd door North Sea Pelagics. In de Schelde werden de waarnemingen van twee levende Bruinvissen gemeld.

Zoals in de voorbije jaren werden zeer weinig Witsnuitdolfijnen (*Lagenorhynchus albirostris*) gezien: de enige waarneming was die van een vers dood dier, drijvend tussen de Oostdyck zandbank en de Kwintebank op 4 maart.

Een tiental keren werd, meestal in de buurt van de Oostdyck zandbank, een solitaire Tuimelaar gezien: vermoedelijk gaat het telkens om het sociale dier dat al enkele jaren voor onze en de Noord-Franse kust verblijft. In januari en van mei tot november zocht het geregeld zeilschepen of vissersvaartuigen op, of het vergezelde duikers. Het dier vertoont gedrag dat mogelijk gevaarlijk is: het schuurde geregeld tegen de romp van varende schepen of tegen ankerlijnen. Het had ook veel interesse voor de activiteiten van onderzoeksschepen: op 27 mei vergezelde de Tuimelaar de Simon Stevin (VLIZ), en op 17 november kwam het dier ’s nachts een uur lang onderwaterapparatuur inspecteren bij de Belgica (KBIN).

Op 18 augustus werd vanuit het toezichtsvliegtuig van het KBIN een groepje van vier Tuimelaars waargenomen.

Op 13 juli werd door een Nederlandse visser een Dwergvinvis (*Balaenoptera acutorostrata*) gefilmd ten zuiden van de Thorntonbank. Strandbezoekers meldden ‘grote walvisachtigen’ op 10 en 11 oktober (tussen Mariakerke en De Panne) en op 31 oktober (voor Oostende en Bredene), maar welke soort dit mogelijk betrof kon niet bepaald worden. Voor de kust liggen bovendien vaak zwarte, drijvende buizen die gebruikt worden voor strand- of vooroeversuppleties in het kader van kustverdediging: strandwandelaars melden die soms als ‘walvissen’.

Een Tuimelaar onderzoekt, waarschijnlijk door middel van zijn echolocatiesysteem, een duiker - misschien gelukkig met wat gezelschap en in ieder geval erg geïnteresseerd. De interesse was in ieder geval wederzijds. Dit dier, sociaal naar de mens toe, hield zoals in de vorige jaren in Belgische en aanpalende Franse wateren geregeld duikers gezelschap tijdens hun decompressiestop op het einde van de duik. Hier waren de duikers aan het opstijgen vanaf het wrak van het Duitse oorlogsschip Bruno Heinemann (16 juni 2020).

OVERAL ZEEHONDEN

Zeehonden zijn niet meer weg te denken uit Nieuwpoort, en sinds 2019 ook niet meer uit Oostende. Gewone zeehonden (*Phoca vitulina*) worden er dagelijks gezien en ook de Grijze zeehond is een regelmatige bezoeker.

De Gewone zeehonden van Nieuwpoort rusten op een botenhelling of op de rechteroever van de IJzermonding. Ze zijn er met vijf tot 20. Heel af en toe krijgen ze gezelschap van een Grijze zeehond. Een jonge rosse Grijze zeehond, vaste bezoeker, werd dood aangetroffen op het strand van Nieuwpoort op 18 december. Het dier werd vermoedelijk incidenteel gevangen in een kartenet.

Af en toe werd een zeehond opgemerkt met een vishaak in de muil. Eind 2020 was een zeehond aanwezig met een uitpuilende oogbol (exophtalmie): een oogletsel met blijvende schade veroorzaakt door een abces of tumor achter het oog. Het dier was in maart 2021 nog in leven.

Op de rustplaats aan het Klein Strand te Oostende kwamen twee tot zes zeehonden uitrusten, met naar verhouding meer Grijze zeehonden dan te Nieuwpoort: ongeveer de helft van de rustende dieren waren Grijze zeehonden.

Gewone zeehond met oogafwijking te Nieuwpoort

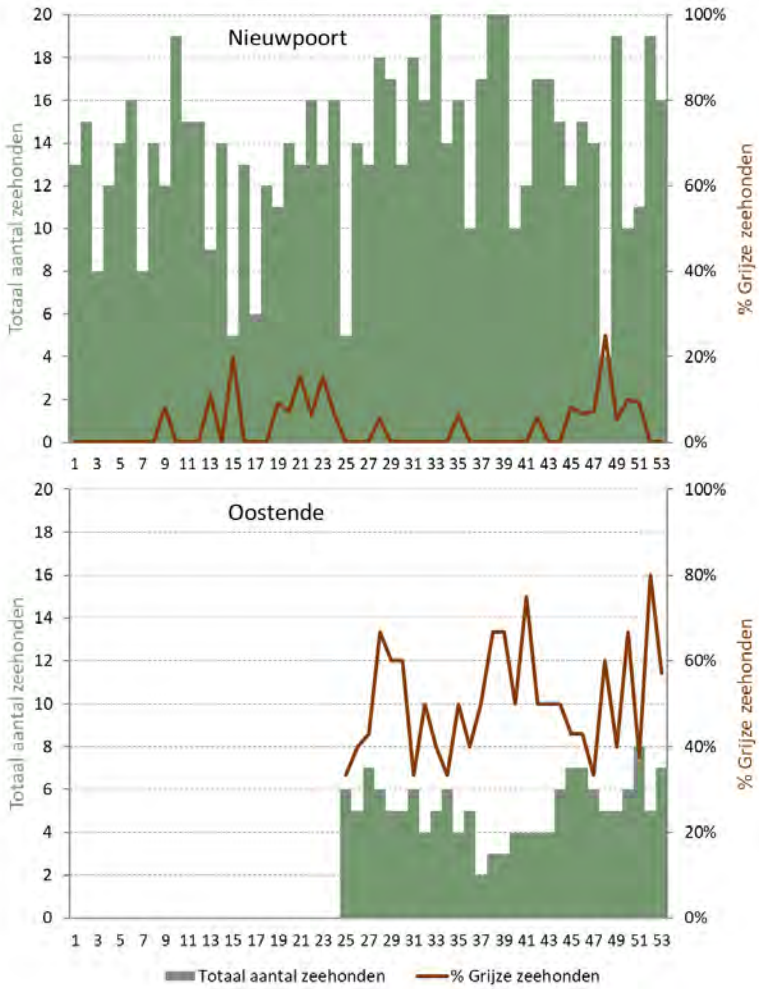

Totaal aantal zeehonden in de havens van Nieuwpoort en Oostende en percentage Grijze zeehonden (maximumaantal dieren dat per week gezien werd) in 2020. In de eerste helft van het jaar werden de aantallen zeehonden in Oostende niet gericht bijgehouden en er was geen kwaliteitscontrole op de identificaties.

Een Grijze (voor) en een Gewone zeehond, zij aan zij op het Klein strand te Oostende (28 april 2020)

Informatie als alternatief voor opvang

Zeehonden werden ook gezien in andere havens en een beetje overal op onze stranden. Rustende dieren werden vaak verstoord door wandelaars of loslopende honden.

‘s Winters worden steeds vaker pups van Grijze zeehonden opgemerkt. Na het spenen zwermen ze uit vanuit de kolonies waar ze geboren worden. In tegenstelling tot in het verleden laat men die pups nu veel vaker met rust: ze zijn meestal gezond en behoeven onze bemoeienissen niet. Waar mogelijk zoeken ze een plaatsje in de duinen op, en ze blijven er dan één tot twee dagen liggen. Dit is belangrijk voor hun transitie naar een zelfstandig leven. In het verleden kwamen dergelijke dieren steevast in opvangcentra terecht.

De aanwezigheid van zeehonden te Oostende zorgde voor inspiratie bij voormalig onderzoeksjournalist Eddy Surmont. Hij schreef, voor lezertjes van 7 tot 11 jaar oud, een spannend en mooi geïllustreerd sprookjesboek over zeehond ‘Selkie’ die verstrikt raakt in zwerfvuil op zee en in een opvangcentrum terechtkomt[2]. Op het einde kom je te weten of alles uiteindelijk goed afloopt.

Langsnuit & Selkie de zeehond

Op het strand en in de duinen zijn Grijze zeehondenpups niet altijd veilig: predatie door vossen komt voor. Eten en gegeten worden is een kwestie van evenwicht – een evenwicht dat voor de populatie Grijze zeehonden in de Noordzee wat zoek is. Door het wegvallen van landpredatoren zoals Bruine beer en Wolf, en uiteindelijk ook de mens, zijn kolonies ontstaan op plaatsen waar die er nooit waren in het verleden. De populatie gaat door het dak. Vermoedelijk waren er in de geschiedenis van de Noordzee nooit meer Grijze zeehonden dan nu.

Oud Grijs zeehondenvrouwtje op het strand van Koksijde (18 februari 2020)

Een bejaarde, vrouwelijke Grijze zeehond die van januari tot midden februari geregeld op het strand van Koksijde en Nieuwpoort vertoefde, dook op 24 februari op te Ramsgate (UK). Het dier kon herkend worden aan een karakteristiek vlekkenpatroon. Klaarblijkelijk was het dier doodziek en na drie dagen observatie in het Verenigd Koninkrijk werd beslist het uit haar lijden te verlossen.

De bekendste en populairste zeehond in 2020 was ongetwijfeld een oud en mager zeehondenmannetje, slechtziend, vermoedelijk door ouderdomsstaar aan het rechteroog. De weinige tanden die het dier nog had, waren bruin verkleurd en helemaal afgesleten. Deze grote, soms meelijwekkende Grijze zeehond werd door strandbezoekers 'Oscar' gedoopt. Het dier was in 2019 en 2020 een regelmatige bezoeker van stranden tussen Duinkerke (Frankrijk) en Middelkerke. Het dier trok zich meestal niet al te veel aan van wat aandacht. Het bleef uren, soms meer dan een dag, loom op het strand liggen en bobberde daarna weer rustig naar zee. Soms stonden, in coronatijden, grote groepen mensen rond het dier.

De oude, bekende zeehond 'Oscar' op het strand te Nieuwpoort op 9 september 2020

NORTH SEAL TEAM WAAKT OVER ZEEHONDEN

Veel mensen gaan er (verkeerdelijk) van uit dat een zeehond op het droge problemen heeft. In de meeste gevallen is dat niet zo. Het dier krijgt pas problemen wanneer het herhaaldelijk verstoord wordt. In vakantieperiodes, zeker als die overlappen met periodes van het jaar waarin meer zeehonden rusten op het strand, worden hulpdiensten en medewerkers van het KBIN en Sealife Blankenberge overstelpt met telefoontjes van bezorgde strandbezoekers. Veel mensen hebben natuurlijk goede intenties, maar men beseft vaak niet dat constante verstoring de dieren vooral stress bezorgt, met mogelijk zelfs lagere overlevingskansen tot gevolg. Het advies luidt dus altijd dat zeehonden op het strand rust moet worden gegund, waarbij een afstand van minstens 20 m tot de dieren moet worden gerespecteerd. Of het om een zieke of gezonde zeehond gaat, maakt daarbij geen verschil.

Om zeehonden niet onnodig te verstoren, maar ook om hulpdiensten en opvangcentra niet onnodig te belasten, is het van belang dat strandgangers er niet enkel van op de hoogte zijn dat zeehonden tegenwoordig een vast onderdeel van de fauna van de Belgische Noordzee en stranden vormen, maar dat ze ook kunnen inschatten hoe men gezonde van zieke zeehonden kan onderscheiden. Steeds meer kustgemeenten zetten in op het verstrekken van dergelijke informatie op infopanelen en banners. Zeehonden in de problemen zien er passief uit, liggen plat op het strand, hoesten of zijn gewond. Enkel in deze gevallen is het nuttig om lokale hulpdiensten of een gespecialiseerd opvangcentrum te contacteren (in België is dat Sea Life Blankenberge).

In het voorjaar kunnen ook zeehonden op het strand liggen die in essentie gezond zijn, maar die afwijken van het typische beeld van een gezonde zeehond. Het gaat daarbij vaak om volwassen Grijze zeehondenmannetjes die vermagerd zijn na een uitputtend paarseizoen. Grijze zeehonden paren vooral in december en januari, en de mannetjes voeren daarbij impressionante en energieverslindende gevechten om de voorkeur van de vrouwtjes te krijgen. Vooral relatief jonge en onervaren mannetjes die laat op de kolonie aankwamen, en die tijdens de piek van het paarseizoen niet aan hun trekken kwamen, hebben hun paarpogingen en vechtlust wat langer volgehouden; ze liggen in het voorjaar vermoeid en lusteloos op onze stranden. Het enige wat ze nodig hebben is rust. Ze tonijn uit blik geven of er water over gooien, zoals opgemerkt te Mariakerke op 31 januari, is niet nodig. Later op het jaar, in maart en april, liggen volwassen Grijze zeehonden voor een langere tijd op stranden of in havenmondingen om te verharen: ook dan hebben ze veel rust nodig. Opvang van deze grote, zware dieren in een opvangcentrum is ook nu niet aan de orde. In tegenstelling tot Grijze zeehonden, verharen Gewone zeehonden in augustus en september. Omdat ze dan ook vaker droog liggen, wordt deze periode in het buitenland aangegrepen voor het uitvoeren van onderzoek voor het inschatten van de populatieomvang.

Een groep enthousiaste vrijwilligers die zich verenigden in het *North Seal Team* proberen zeehonden te vrijwaren van verstoring door wandelaars en hun loslopende honden. In eerste instantie was hun werkgebied de ligplaats te Oostende: langzaamaan een toeristische attractie heel dicht bij het drukke stadscentrum. Daarbij bleek het geen sinecure om het publiek op een voor zeehonden aanvaardbare afstand te houden. Een rijtje stokken bakent er het voor de zeehonden meest populaire stukje *Klein Strand* af, tussen het westerstaketsel en de westelijke strekdam, en een vrijwilliger van het North Seal Team verstrekt er graag wat uitleg.

Al snel bleek dat er over de hele kustlijn gelijkaardige noden waren: zeehonden nemen graag een stukje van hun natuurlijke leefgebied terug en het publiek moet daarover geïnformeerd worden. Vrijwilligers proberen wat *rust voor zeehonden* te bereiken door het afbakenen van een comfortzone rond een dier en het plaatsen van een tijdelijk informatiebordje. Vaak blijft een iemand - in weer en wind – uren bij het dier waken.

De nood aan een North Seal Team is geen ideale situatie. Het lijkt erop dat zeehonden, na decennia van afwezigheid, uit ons collectief geheugen gewist zijn, en dat men niet weet hoe ermee om te gaan. Dit zijn inheemse dieren die rust nodig hebben en daarvoor een plaatsje op het strand opzoeken – rustige plaatsjes die aan onze kust zeldzaam geworden zijn. De algemene boodschap blijft dus: *Geniet op afstand van de aanwezigheid van zeehonden, onderdruk de drang naar een 'sealfie' (zeehonden-selfie), en houd honden altijd aan de leiband op een strand waar een zeehond ligt*!

3. STRANDINGEN EN VONDSTEN OP ZEE

BRUINVISSEN

Strandingen

In 2020 strandden 64 Bruinvissen aan de kust en één dier in de Schelde. Daarnaast werden op zee nog enkele dode Bruinvissen gezien: deze worden niet in de analyse meegenomen omdat ze mogelijk later aanspoelden. Ook enkele oude resten van Bruinvissen die mogelijk al veel vroeger aanspoelden en op het strand begraven werden – soms niet meer dan een losse schedel of wervelkolom – zijn niet meegerekend. Het aantal gestrande Bruinvissen blijft tamelijk laag in vergelijking met de periode 2011 tot 2014 en 2016.

Enkel in de maand januari spoelden geen Bruinvissen aan. Opvallend was het relatief hoog aantal strandingen in de maanden juni en september (respectievelijk 18% en 22% van alle strandingen). Tussen 7 en 9 juni spoelden acht bruinvissen aan. Negen van de Bruinvissen zijn aangespoeld tussen 25 en 29 september, tijdens of na najaarsstorm Odette. Odette hield met haar windstoten van plaatselijk meer dan 110 km/u lelijk huis aan onze kust. Er was geen duidelijk patroon in de locaties van de strandingen.

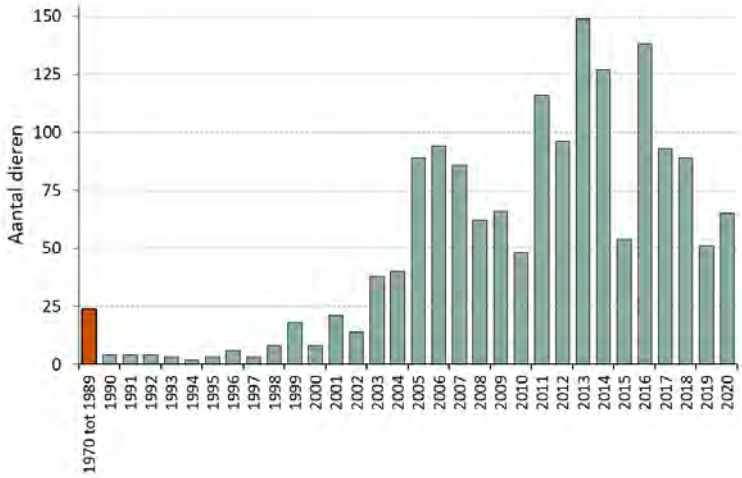

Jaarlijks aantal geregistreerde strandingen van Bruinvissen (zonder dieren aangetroffen op zee) tussen 1970 en 2020

Aantal gestrande Bruinvissen per locatie in 2020

	Niet verzameld	Verzameld	Verzameld (%)	Lengte kust (km)	Aantal/km kustlijn
Schelde	1		0%	-	-
Knokke-Heist	3	2	40%	10,2	0,5
Zeebrugge	1	2	67%	5,4	0,6
Blankenberge	3	1	25%	3,2	1,3
Wenduine-De Haan	4	2	33%	10,4	0,6
Bredene	5		0%	3,6	1,4
Oostende	9	8	47%	8,6	2,0
Middelkerke	4	2	33%	7,7	0,8
Nieuwpoort	1	2	67%	3,6	0,8
Koksijde	6	4	40%	8	1,3
De Panne	2	3	60%	4,7	1,1

Levend op het strand

In de ochtend van 7 juni 2020 kwam bij de politie van Middelkerke een oproep binnen over een levende Bruinvis op het strand. De politie en medewerkers van het KBIN waren snel ter plaatse. Ze troffen een zeer recent geboren dier aan, een vrouwtje met een lengte van 82 cm. De foetale vouwen op de flanken en de haren op de snuit zijn kenmerken die enkel bij 'neonaten' worden aangetroffen. Foetale vouwen zijn het gevolg van het dorso-lateraal gebogen liggen in de baarmoeder. Beide kenmerken verdwijnen snel na de geboorte.

Piepjonge Bruinvissen zijn erg afhankelijk van het moederdier, en het is moeilijk om ze in een opvangcentrum in leven te houden. Na kort overleg met experten in bruinvisopvang in binnen- en buitenland werd beslist om het dier terug te plaatsen. Een KBIN-medewerker en een heldhaftige politieagent hadden meerdere pogingen nodig om het Bruinvisje voorbij de stevige branding te krijgen.

Terugplaatsen biedt geen garantie op overleven. Het diertje was ongetwijfeld al verzwakt en de aanwezigheid van het moederdier in de buurt was onzeker. De vrees voor een slechte afloop bleek gegrond: een dag later werd het diertje wat verder op het strand levenloos teruggevonden.

In 2020 strandden nog vier levende Bruinvissen. Een dier dat gestrand was te De Panne op 7 maart werd overgebracht naar Boudewijn Seapark, waar het kort na aankomst gestorven is. De autopsie toonde verregaande infecties aan, met onder meer een bloedvergiftiging waarschijnlijk veroorzaakt door ontstoken zeehondenbeten. Bruinvissen die op 4 mei (De Panne) en op 6 september (Oostende) levend op het strand gevonden werden, zijn ter plaatse gestorven. Een dier dat aangetroffen werd op het puntje van de westelijke havenmuur van Zeebrugge op 10 februari is waarschijnlijk ter plaatse verongelukt tijdens een storm.

Terugplaatsen van het piepjonge Bruinvisje (boven) en haartjes op de snuit van het dier (onder)

De op 8 juni 2020 dood aangespoelde jonge Bruinvis van Middelkerke naast een adult mannetje dat op dezelfde dag aanspoelde te Blankenberge; de foetale plooien op het jonge dier zijn duidelijk zichtbaar.

Vrijwilligers ondersteunen een levend gestrande Bruinvis (Boudewijn Seapark, 7 maart 2020)

Doodsoorzaken

Veel kadavers van Bruinvissen bevonden zich in een verregaande staat van ontbinding. Dit verhinderde in veel gevallen bijkomend onderzoek naar de doodsoorzaak. 26 dieren werden verzameld voor autopsie; de rest werd niet teruggevonden na melding, ter plaatse onderzocht of onmiddellijk vrijgegeven voor destructie omwille van de ontbindingstoestand.

Van de Bruinvissen waarvoor de leeftijd kon bepaald worden, werden er zeven ingeschat, op basis van hun lengte en waar mogelijk de resultaten van de autopsie, als volwassen (dieren langer dan 1,35 m), 23 als juveniel (0,91 m tot 1,35 m) en acht als neonaat (dieren kleiner dan 0,91 m). Twaalf dieren waren vrouwelijk, 15 mannelijk; het geslacht van de andere kon niet vastgesteld worden of was niet duidelijk door de ontbinding.

Onder de dieren waarvoor een vermoedelijke of zekere doodsoorzaak kon vastgesteld worden, waren er 12 gestorven door predatie of aan de gevolgen van infecties opgelopen na een predatiepoging door een Grijze zeehond, vijf door incidentele vangst in visnetten en 13 door een andere natuurlijke oorzaak. Sterfte door de aanval van een Grijze zeehond vond vooral plaats tussen februari en juni (10 gevallen).

Geslacht en leeftijdscategorie van de aangespoelde Bruinvissen

	Vrouwtje	Mannetje	Niet bekend	Totaal
Adult	1	3	3	7
Onvolwassen	9	8	6	23
Neonaat	2	3	1	8
Niet bekend		1	26	27

Vermoedelijke doodsoorzaak van de Bruinvissen per maand

	Incidentele vangst	Predatie	Andere natuurlijke oorzaak	Niet bekend
Januari				
Februari		1	2	2
Maart	2	2		
April		3	1	3
Mei	1	2	1	4
Juni	2	2	2	6
Juli			2	2
Augustus			1	2
September		1	2	11
Oktober			1	3
November				1
December		1	1	1

Vaak is de doodsoorzaak onmiddellijk duidelijk – ook zonder autopsie: dit dier werd ongetwijfeld gedood door een Grijze zeehond (Blankenberge, 31 december 2020)

Deze Bruinvis was goed doorvoed; het dier had een volle maag, en vertoonde uitwendige en inwendige sporen van incidentele vangst bij visserij (Middelkerke, 5 mei 2020).

De grote honger van de Bruinvis

Maaginhouden onderzoeken

De Bruinvis bezet een belangrijke plaats in ons marien ecosysteem. Hoewel zeehonden veel zichtbaarder zijn, is de Bruinvis bij ons het meest algemeen voorkomende zeezoogdier. Tussen de jaren 1950 en 1990 spoelden ze zelden aan – een schril contrast met de huidige 50 tot 150 Bruinvissen elk jaar: hoge cijfers die het gevolg zijn van meer Bruinvissen in onze wateren. Wetenschappers breken zich nog steeds het hoofd over wat achter de grootschalige zuidwaartse verplaatsing binnen de Noordzee zit. Waarschijnlijk hebben veranderende milieu-omstandigheden in het noorden van de Noordzee, met gevolgen voor de voedselketen, er iets mee te maken.

Zijn de Bruinvissen massaal naar de zuidelijke Noordzee afgezakt omdat ze hier over meer voedsel beschikken, of omdat ze in het Noorden nog maar weinig geschikt voedsel vinden? Om op deze vraag te antwoorden en om een beter inzicht te krijgen in hoe onze wateren de toegenomen aantallen Bruinvissen helpen ondersteunen, onderzochten we de maaginhoud van 180 Bruinvissen die tussen 1997 en 2018 aanspoelden[3,4,5]. De meeste prooien van Bruinvissen (vissen, kleine inktvissen en bepaalde kreeftachtigen) hebben harde onderdelen zoals botjes en kaakjes die bij vertering niet oplossen. Deze resten hebben in veel gevallen een zeer specifieke vorm die ons leert van welk dier ze afkomstig waren, en zelfs hoe groot en zwaar de prooi oorspronkelijk was. Voor vissen, de dominante prooi van de Bruinvis, gebruiken we voor de identificatie van de soort meestal de otolieten, structuren die deel uitmaken van het binnenoor en die door hun samenstelling tamelijk goed weerstaan aan maagsappen. Ze hebben vaak een zeer herkenbare en soortspecifieke vorm. Als de otolieten er niet zijn, dan zijn skeletdelen van de kop van een vis ook wel bruikbaar.

Prooiresten in een maag (links); haringotolieten (*Clupea harengus*; rechts)

Preopercula van de Gewone pitvis (*Callionymus lyra*) uit de maag van een Bruinvis

Maaginhoud

De analyse van de maaginhoud leerde ons dat het dieet van Bruinvissen bij ons tussen 1997 en 2018 gedomineerd werd door kabeljauwachtigen (Gadidae), grondels (Gobiidae), zandspieringen (Ammodytidae) en haringachtigen (Clupeidae). In theorie eet een Bruinvis het best vette prooien zoals haringachtigen en zandspieringen. We merken echter dat ze zich in onze wateren vooral met relatief caloriearme prooien voeden. Dat roept vragen op. *Zijn vettere prooien in beperkte mate beschikbaar voor de Bruinvissen*? *Moeten ze compenseren door het eten van grotere hoeveelheden magere vis*? *Selecteren ze actief prooien of eten ze wat ze tegenkomen*?

Bij het dieetonderzoek hadden we ook interesse in individuele verschillen in dieet. *Eet de ene Bruinvis liever iets anders dan de andere?* Ons onderzoek bracht alvast aan het licht dat er een ontogenetische verschuiving is in het dieet: jonge dieren eten anders dan adulten. Kleine grondels domineren het dieet van zeer jonge Bruinvissen, waarvan er vermoedelijk een aantal ook nog zoogden: ze eten er ongetwijfeld vele honderden per dag. Volwassen Bruinvissen vullen een dieet van grondels aan met kabeljauwachtigen en vettere vis zoals zandspieringen. Het dieet vertoonde ook seizoenale variaties, vermoedelijk als gevolg van de seizoenale beschikbaarheid van bepaalde prooien of hun levensstadia, of van lichte seizoenale verschuivingen in de verspreiding van Bruinvissen zelf in de zuidelijke Noordzee.

Bruinvissen komen hier algemeen voor, en we verwachten dus dat ze bij ons voldoende voedsel vinden om er goed te kunnen gedijen. Het lage percentage drachtige dieren en de vele jonge Bruinvissen die klaarblijkelijk door ondervoeding gestorven zijn in dit gebied (resultaten autopsieën), kunnen erop wijzen dat het hier misschien toch niet helemaal een paradijs is voor wat betreft voedselbeschikbaarheid. Mogelijk is er ook een effect van verontreiniging: studies brachten aan het licht dat Bruinvissen, ook hele jonge, vaak hoge gehaltes aan persistente polluenten zoals PCBs, PBDEs en HCB in hun vetrijke weefsels hebben. Dit maakt dit relatief kleine zeezoogdier met een snel metabolisme in het bijzonder kwetsbaar voor de effecten van dergelijke stoffen, zoals een verlaagd voortplantingssucces, een verlaagde immuniteit en een verandering in de hormonale huishouding.

In de gemiddelde maag domineerden grondels, (boven); in de gereconstrueerde massa van de prooien zijn de vele grondels van 1 g per stuk minder belangrijk dan grotere vissen (onder). (ER: estuarine roundfish, ODR: other demersal roundfish, PR: pelagic roundfish, Ceph: cephalopodes)

GEWONE OF GESTREEPTE DOLFIJNEN

Op 22 juni spoelde te Westende een zeer ontbonden dolfijn aan. De huid was verdwenen, de blubberlaag was verzeept, de onderkaak was weg en in de bovenkaak zaten geen tanden meer. Aan de hand van de lengte van het dier (ongeveer 2 m) en het aantal tanden dat zich ooit in de bovenkaak moet bevonden hebben (ongeveer 43 links en rechts), kon besloten worden dat de resten aan een Gestreepte dolfijn (*Stenella coeruleoalba*) of een Gewone dolfijn (*Delphinus delphis*) moeten behoord hebben. Deze soorten zijn op basis van zwaar ontbonden kadavers of skeletresten niet eenvoudig van elkaar te onderscheiden. Ze worden slechts heel zelden in de Noordzee gezien: hun Atlantische verspreidingsgebied strekt zich uit tot het westelijke deel van het Kanaal.

Op zaterdag 25 januari 2020 keek een wandelaar vreemd op toen hij langs een weg een eigenaardige dierenschedel aantrof - met vlees- en vetresten. Plaats van het gebeuren was Braine-le-Château (Kasteelbrakel), een kleine, groene gemeente in Waals-Brabant. Niet bijzonder? Toch wel! De wandelaar was toevallig iemand met kennis ter zake en hij herkende de schedel van een dolfijn. Deze bleken na een kort onderzoek de resten van een Gewone of een Gestreepte dolfijn. Hoe kwam deze schedel terecht langs een kleine weg, dicht bij de E19 tussen Nijvel en Brussel? Wilde speculatie. We zullen het waarschijnlijk nooit weten, tenzij iemand die de schedel opraapte ergens langs de Atlantische kust van Frankrijk of Spanje, en die dumpte omwille van de geur, zich toch nog zou melden.

Schedel van een Gewone of Gestreepte dolfijn (Kasteelbrakel, 25 januari 2020)

TWEE SPITSSNUITDOLFIJNEN OP HET STRAND!

Stranding in januari

Op 15 januari troffen late strandbezoekers een walvisachtige aan op het strand van Oostende, Oosteroever. De eerste melding was "*een grote Bruinvis*". Het dier was echter een stuk groter dan een Bruinvis, en korte tijd later werd de melding gecorrigeerd naar "*een Tuimelaar*". Pas later op de avond, bij aankomst van iemand van het KBIN en toen het dier al bijna door de technische dienst van de gemeente en de brandweer geborgen was, bleek dat het een Gewone spitssnuitdolfijn (*Mesoplodon bidens*) betrof. De recente schaaf- en snijwonden, nog bloedend, wezen uit dat het dier kort voor de stranding nog leefde en zeer dicht bij de kust in de problemen kwam. De spitssnuitdolfijn was een erg jong vrouwtje met een lengte van 2,88 m en een gewicht van 240 kg.

De Gewone spitssnuitdolfijn net voor het verwijderen van het strand (Oostende, 15 januari 2020)

De verwondingen waren het gevolg van het zwemmen tegen rotsen van een strandhoofd of de oostelijke strekdam van Oostende en van het schuren tegen het zand (15 januari 2020)

Een tweede dier in augustus

Op 6 augustus raakte een grote dolfijnachtige in de problemen nabij het Oosterstaketsel te Nieuwpoort. Politie en reddingsdiensten zetten samen met omstaanders een reddingsactie op touw: niet evident want het gedesoriënteerde dier had zich vastgezwommen tussen stenen langs het staketsel. Scherpe steenranden, oesters en zeepokken veroorzaakten oppervlakkige snijwonden. Het bloed van het dier, en in veel mindere mate dat van een brandweerman-op-rust, kleurden het water rood. Met heel wat moeite en improvisatie kon het dier, intussen geïdentificeerd als een spitssnuitdolfijn, naar open zee worden begeleid. De overlevingskansen werden laag ingeschat: het dier had lang gesparteld op scherpe rotsen en de stranding zelf voorspelde uiteindelijk ook niets goeds.

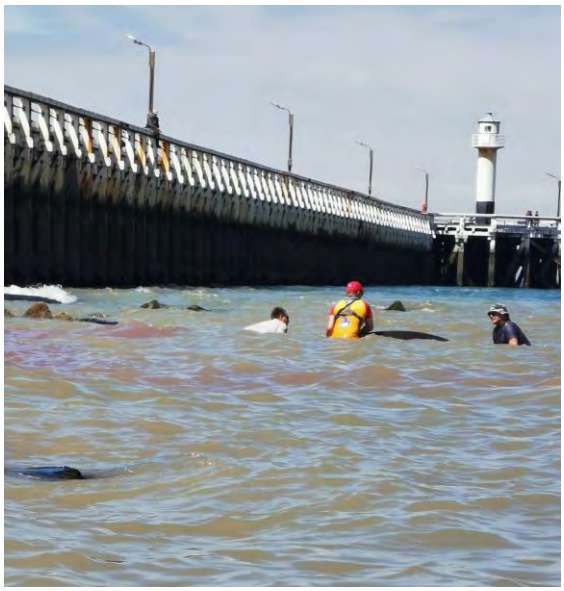

De locatie waar de spitssnuitdolfijn gestrand was, bemoeilijkte de pogingen het dier terug naar open water te begeleiden (Nieuwpoort, 6 augustus 2020).

Op de avond van de volgende dag bleek de bezorgdheid gegrond: het dier, nu herkend als een Gewone spitssnuitdolfijn, spoelde dood aan te Wenduine. Voor dag en dauw – er heerste immers een hittegolf – werd het de dag nadien overgebracht naar de Universiteit Gent. Het jonge vrouwtje was 3,59 m lang en woog 510 kg.

Beide Gewone spitssnuitdolfijnen die bij ons aanspoelden in 2020 waren erg jong. Ze kunnen ongeveer 5,5 m lang worden en wegen dan meer dan een ton. Bij de geboorte meten ze al ongeveer 2,5 m.

Doodsoorzaak

De autopsie van beide dieren leverde geen duidelijke doodsoorzaak op. De ondiepe schaaf- en snijwonden op het eerste dier werden kort voor of na de dood veroorzaakt door het heen-en-weer schuren van het lichaam tegen de stenen van de oostelijke strekdam of van een strandhoofd. De verwondingen van het tweede dier waren dieper; het dier had ze opgelopen tijdens het spartelen op de scherpe rotsen langs het staketsel te Nieuwpoort. In beide gevallen kunnen de verwondingen niet echt als de doodsoorzaak beschouwd worden. De maag van beide dieren was nagenoeg leeg. In de maag van het dier van Oostende werd een otolietenpaartje van vermoedelijk een jonge Kabeljauw (*Gadus morhua*) gevonden: geen normale prooi en allesbehalve voldoende om het dier te voeden. Het otolietenpaartje was tekenend voor het lot van deze dieren in de zuidelijke Noordzee: in de meeste gevallen gedoemd om te sterven op zee of op het strand.

Spitssnuitdolfijn op het strand. Het touw rond de staart van het dier was achtergebleven na eerdere pogingen het dier terug in zee te brengen (Wenduine, 7 augustus 2020).

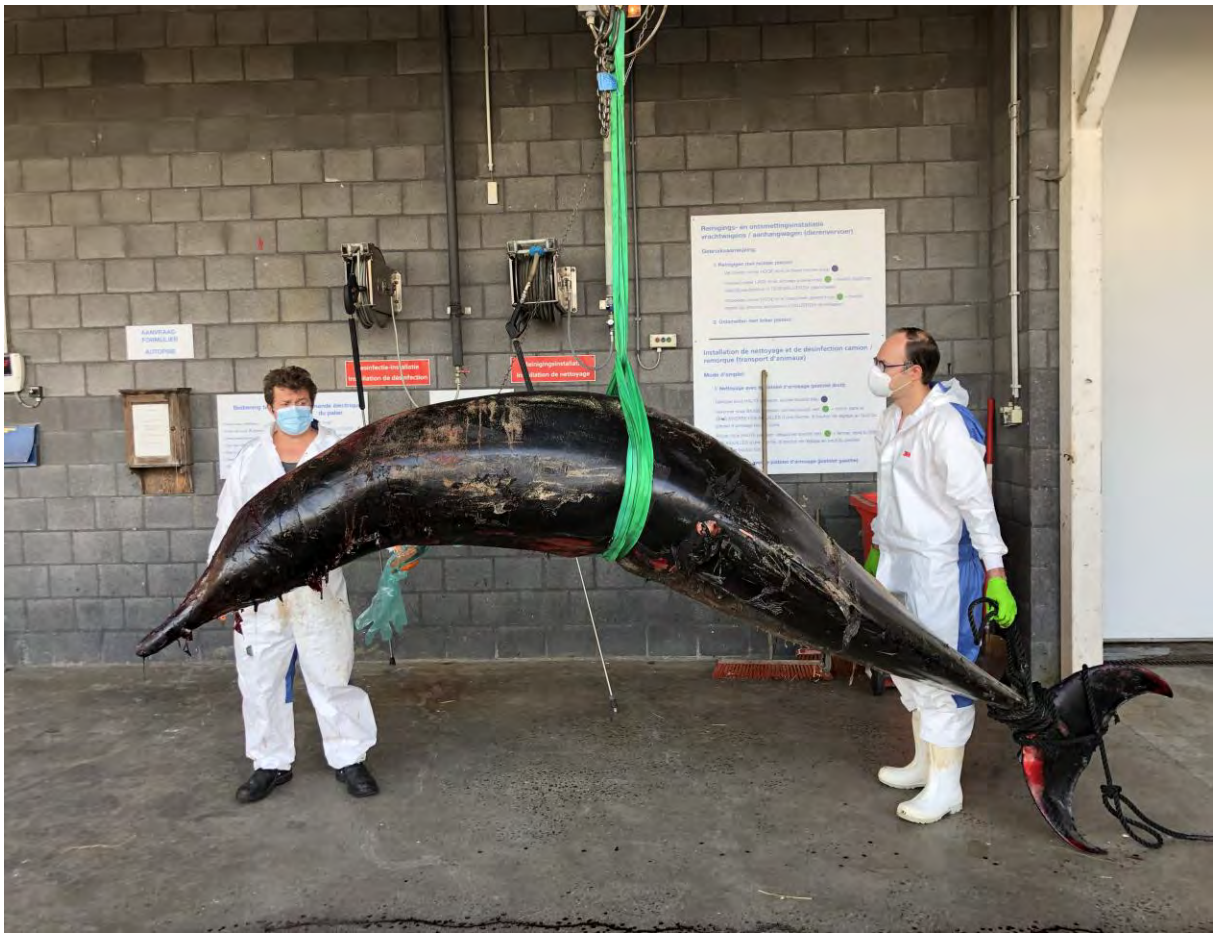

Gewone spitssnuitdolfijn bij aankomst op de faculteit Diergeneeskunde te Merelbeke, 8 augustus 2020

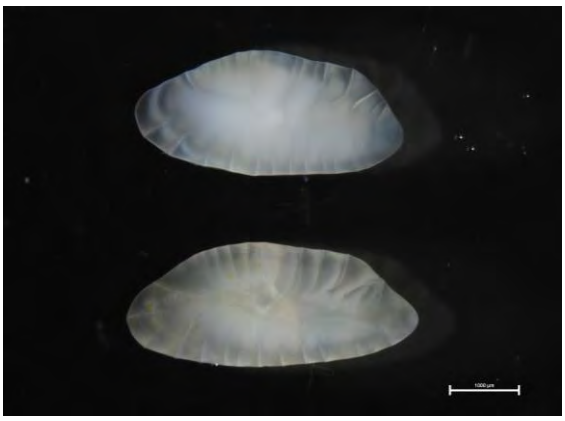

Otolietenpaartje uit de darm van de spitssnuitdolfijn van Oostende

Gewone spitssnuitdolfijnen zoeken hun voedsel, dat voornamelijk bestaat uit inktvis, in diep water aan de rand van de continentale helling en in de diepzee (Atlantische wateren). In de ondiepe zuidelijke Noordzee hebben ze niets te zoeken, en hun echolocatiesysteem is bovendien niet aangepast aan ondiep water. Mogelijk ligt daar de doodsoorzaak: meestal jonge, verdwaalde en gedesoriënteerde dieren die op een plaats zonder overlevingskansen terechtkomen. Maar ongetwijfeld was er in deze gevallen meer aan de hand: nog nooit waren binnen zo'n korte termijn twee strandingen van spitssnuitdolfijnen geregistreerd in ons land. Bovendien werden ook in de ons omringende landen onverwacht veel walvisachtigen aangetroffen die normaal gezien in veel dieper water voorkomen (zie kaderstukje 'Diepe duikers en militaire sonar').

Spitssnuitdolfijnen in België

De Gewone spitssnuitdolfijn is in België zeer zeldzaam. Tot 2020 waren bij ons slechts vijf strandingen geregistreerd. Deze vonden plaats in augustus 1835 te Oostende, in augustus 1933 te Wenduine (moeder en jong), in augustus 1954 te De Panne (drachtig vrouwtje), in februari 1969 te Heist en in oktober 1972 te Bredene (moeder en jong). Al deze dieren spoelden levend aan. Ze werden op het strand gedood of ze stierven kort na de stranding. Het jong dat in 1972 samen met het moederdier strandde, werd overgebracht naar het dolfinarium van Harderwijk (Nederland) waar het nog enkele dagen in leven bleef.

DIEPE DUIKERS EN MILITAIRE SONAR

Een Gewone spitssnuitdolfijn op een Belgisch strand is heel ongewoon. De gebieden waar ze voorkomen en die het dichtst bij ons gelegen zijn, zijn de Golf van Biskaje en de noordelijke Atlantische Oceaan, ten noorden van de Noordzee. Dat er twee bij ons op het strand liggen, bij onafhankelijke gebeurtenissen en binnen een jaar tijd, is wel heel vreemd: dat hadden we nog niet eerder meegemaakt. België heeft een hele korte kustlijn, en op basis van *onze* strandingen kunnen we niet veel conclusies trekken. Wanneer we de strandingen van spitssnuitdolfijnen binnen de Noordzee in kaart brengen, blijkt echter dat ze niet alleen waren: was dit toeval of was er meer aan de hand?

In december 2019 en januari 2020 spoelden opvallend veel spitssnuitdolfijnen van verschillende soorten aan in het noorden van Noorwegen, IJsland, zuidoost Ierland en de Atlantische kust van het Verenigd Koninkrijk. En er was er dus ook eentje bij ons. De doodsoorzaak van deze dieren kon niet vastgesteld worden, meestal door de verregaande staat van ontbinding, of ze was natuurlijk. In de zomer van 2020 was er een tweede spitssnuitdolfijnengolf, die veel uitgebreider was, en eveneens verschillende soorten betrof. Op diverse plaatsen in de Noordzee en rond de Britse eilanden werden ronddolende, stervende of dode spitssnuitdolfijnen opgemerkt. In Zeeland zwommen zelfs twee Noordelijke butskoppen (*Hyperoodon ampullatus*) – één van de grootste spitssnuitdolfijnen; de onfortuinlijke dieren kwamen uiteindelijk door aanvaringen met schepen in de Westerschelde om het leven. Om te onderzoeken wat er aan de hand was, werden specialisten samengebracht voor het verzamelen van gegevens over de populaties, de totale sterfte en mogelijke oorzaken van het relatief massaal opduiken buiten hun normale verspreidingsgebied[6].

De eerste conclusies waren meteen duidelijk. Spitssnuitdolfijnen zijn zeer gevoelig aan verstoring door onderwatergeluid. In het leefgebied van de dieren, offshore van Ierland en/of het Verenigd Koninkrijk, moeten zich, weken voor het opduiken van de dieren in onze contreien, menselijke activiteiten afgespeeld hebben waarbij zeer luid onderwatergeluid geproduceerd werd. Dat kan een seismisch onderzoek geweest zijn of één of meerdere explosies. Het meest waarschijnlijk is echter dat in dit gebied militaire manoevers plaatsgevonden hebben waarbij gebruik gemaakt werd van zeer krachtige laag- of middenfrequente actieve SONAR (LFAS – MFAS). Dergelijke toestellen worden ingezet voor het opsporen van onderzeeërs. Spitssnuitdolfijnen zijn de diepst duikende walvisachtigen. Ze duiken dieper dan een kilometer en kunnen daarbij meer dan een uur onder water blijven. Door blootstelling aan het geluid van LFAS of MFAS – voor de dieren hoorbaar tot op vele tientallen km afstand – lopen ze directe gehoorschade op, of ze sterven onrechtstreeks en langzaam als gevolg van hun paniekreactie. Bij hun extreme reactie op het geluid stijgen ze veel te snel op naar de oppervlakte vanuit diep water. Daarbij worden stikstofbelletjes gevormd in weefsels en bloedvaten, een beetje zoals gasbellen ontstaan bij het openen van een fles spuitwater, met embolie (verstopping van bloedvaten), emfyseem (een beschadiging van de wand van de longblaasjes) en bloedingen in weefsels tot gevolg[7,8].

Wereldwijd konden een aantal massastrandingen van spitssnuitdolfijnen gelinkt worden, in tijdstip en locatie, aan het gebruik van militaire SONAR. Dat was in Europa onder meer het geval in de Canarische eilanden en in Griekenland[9,10,11] en in de zomer van 2018 langs de Atlantische kusten van noordwest Europa. Deze laatste massastranding was de meest omvangrijke *Unusual Mortality Event* (UME) ooit gerapporteerd voor spitssnuitdolfijnen.

Omdat LFAS en MFAS vaak ver van de kust gebruikt worden, en spitssnuitdolfijnen vrijwel uitsluitend voorkomen in diep water, meestal ver van de kust, wordt vermoed dat slechts een klein deel van de getroffen dieren uiteindelijk aanspoelt[12]. Ongetwijfeld zijn tussen 2018 en 2020 vele honderden of zelfs duizenden spitssnuitdolfijnen gestorven – met een zware impact op de mogelijk relatief kleine populaties van diverse soorten in de Noord-Atlantische Oceaan. Veel van de spitssnuitdolfijnensoorten worden door de International Union for Conservation of Nature (IUCN) als '*data deficient*' beschouwd: we weten niet hoeveel er zijn. Maar de recente strandingen baren wetenschappers en natuurbeschermingsorganisaties zorgen.

EEN JONGE DWERGVINVIS

Op een regenachtige 11 december 2020 spoelde te Bredene, nabij de grens met Oostende, het verse kadaver van een mannelijke Dwergvinvis (*Balaenoptera acutorostrata*) aan. Het dier oogde zeer mager, had een afwijking aan de wervelkolom (een scoliose) en had een gebroken rechteronderkaak: het bot stak doorheen de wonde naar buiten. Het was met zijn 3,89 m lengte een zeer jonge Dwergvinvis: ze zijn bij de geboorte al bijna 3 m lang en wegen dan ongeveer 300 kg. Ze worden gespeend bij een lengte van ongeveer 4,5 m en een gewicht van een ton. Dwergvinvissen worden bijna 10 m lang.

De jonge Dwergvinvis oogde erg mager. Het dier had een afwijking aan de wervelkolom (onder links) en een gebroken onderkaak (onder rechts) (Bredene, 11 december 2020).

Berging van de Dwergvinvis. De soort is gemakkelijk herkenbaar aan de witte vlek op de borstvinnen.

Epibiotische macrofauna

Tijdens het uitwendig onderzoek van het dier troffen we '*epibiotische macrofauna*' aan: organismen die op en gedeeltelijk in de huid en de speklaag van walvissen leven. Op de flanken waren enkele eenoogkreeftjes (Copepoda) aanwezig: *Pennella balaenopterae*. Deze soort is, met zijn lengte tot 30 cm, de reus binnen de eenoogkreeftjesfamilie, en het enige lid van deze groep dat parasiteert op een warmbloedige gastheer. De andere soorten parasiteren op grote zeevissen.

Pennella heeft een interessante levenscyclus. Enkel het vrouwtje is parasitair: mannetjes zwemmen vrij rond in zee. Bevruchte vrouwtjes nestelen zich op een vis of, in het geval van *P. balaenopterae*, op een walvisachtige, en ze produceren er eitjes. Uit de eitjes komen vrij zwemmende larven die zich vestigen op de kieuwen van een tussengastheer, meestal een platvis of een inktvis. Op de tussengastheer worden de parasieten geslachtsrijp, en ze beginnen aan een vrijzwemmend stadium. Vrij zwemmende mannetjes paren met nog vastzittende of met vrij zwemmende vrouwtjes. Daarna infecteert het vrouwtje een finale gastheer, en groeit ze tot ze uiteindelijk eieren afgeeft in het water. Voor *P. balaenopterae* is men er nog niet in geslaagd om de tussengastheer te identificeren.

Op de staartrand van de Dwergvinvis werden enkele kleine *Xenobalanus globicipitis* aangetroffen: een soort gesteelde zeepok. De meeste zeepokken zetten zich vast op een harde, niet-levende ondergrond. Een klein aantal soorten is aangepast aan een leven op walvisachtigen; ze hebben speciale structuren waarmee ze zich stevig verankeren in de huid van hun gastheer. De bevruchting (soms zelfbevruchting) vindt plaats op de gastheer zelf, en de larven worden vrijgelaten in het water, waarna ze op zoek gaan naar een nieuwe gastheer. Zeepokken leven van plankton dat ze uit het water filteren.

Autopsie stelt doodsoorzaak vast

Het kadaver van de Dwergvinvis werd overgebracht naar een koelkamer van de Faculteit diergeneeskunde van de Universiteit Gent. Een dag later werd de autopsie uitgevoerd door een team van dierenartsen van de universiteiten van Gent en Luik.

Een walvis wegen, zeker indien het een groot dier is, is geen sinecure. Aan de hand van onderzoek van dieren uit de walvisjacht heeft men regressiecurven opgesteld waarbij men aan de hand van de lengte (L) een schatting kan maken van het gewicht (M). Meestal gebruikt men de formule $W=a \cdot L^b$, waarbij a en b verschillen per soort en per auteur. Volgens de ene auteur[13] zijn a en b respectievelijk 0,0081 en 3,23, volgens een andere[14] zijn ze 0,0466 en 2,31. Deze waarden werden bepaald voor de Antarctische dwergvinvis (*Balaenoptera bonaerensis*) die goed gelijkt op onze Dwergvinvis. Dit dier werd al in 1867 als een aparte soort beschreven, maar dat was in de vergetelheid geraakt. Pas in de jaren 1990 werd bevestigd dat het een andere soort was en

werd de wetenschappelijke naam die Burmeister er in 1867 aan gegeven had in ere hersteld.

Bij toepassing van de regressies (opgesteld op basis van volwassen dieren: niet helemaal betrouwbaar voor kleine) zou een gezonde Dwergvinvis met de lengte van het Bredense dier respectievelijk 652 kg en 1.074 kg moeten wegen – op zich een duidelijk signaal dat het dier, met zijn 489 kg, erg mager was. Wat lag aan de basis van de slechte gezondheid? Wat was het verhaal van de breuken: waren die een gevolg of de oorzaak van de slechte conditie?

De autopsie bevestigde de lamentabele toestand van het onfortuinlijke dier: een zeer dunne spekklaag, een lege maag en een spijsverteringsstelsel vol parasieten. De open breuk van de onderkaak bleek minder oud dan eerst vermoed, en ook links was het bot gebroken. Het vermageren bleek uiteindelijk niet in relatie te staan met de breuken: die had het dier pas heel recent opgelopen, en ze waren het gevolg van een botsing met een vaartuig, een strandhoofd of gewoon de zeebodem.

De dierenartsen van de universiteit van Gent die de breuken in detail onderzochten, vermelden in hun verslag het volgende: *"Aan de huid van het gebroken bot links is er een proliferatie van fibrovasculair weefsel. Er zijn bloedingen, hyperemie en neutrofiel infiltraten. Aan de wondrand rechts is er necrose van de dermis met influx van neutrofielen en exsudatie van fibrine met microkolonies van coccen. Er is een neutrofiele vasculitis. In de dermis is er een suppuratieve steatitis en myositis met spierdegeneratie*". Dit kan samengevat en vertaald worden naar gewone mensentaal als: "*De botbreuken zijn kort vóór de dood van het dier opgetreden"*.

Autopsie van de Dwergvinvis (Universiteit Gent, 12 december 2020)

Dwergvinvissen in België

De Dwergvinvis maakt deel uit van de fauna van de centrale en noordelijke Noordzee, maar niet van de zuidelijke Noordzee. De laatste jaren blijken ze echter wat vaker zuidelijker op te duiken, vermoedelijk door ecosysteemveranderingen. In Belgische wateren werden de laatste 20 jaar slechts drie dode Dwergvinvissen geregistreerd: in 2004 (dier dood op zee aangetroffen; de autopsie toonde aan dat het dier door incidentele vangst gestorven was), in 2013 (stranding; gestorven door het inslikken van een grote hoeveelheid plastic zakken) en in 2017 (een kadaver in staat van ontbinding op zee). Er zijn slechts een handvol waarnemingen geregistreerd in onze wateren.

Geen werk van Jackson Pollock, maar het opengesneden colon van de Dwergvinvis vol lintwormen, het mesenterium en, centraal, een stukje dunne darm. Het mesenterium is een dubbele plooi van het buikvlies dat de buikholte bekleedt. Leonardo da Vinci beschreef het mesenterium al in 1452 als orgaan, maar daarna werd het eeuwenlang genegeerd[15].

DODE ZEEHONDEN

In 2020 spoelden 43 zeehonden stervend of dood aan: een gelijkaardig aantal als in de twee voorgaande jaren. Er waren 15 Grijze zeehonden, 17 Gewone zeehonden en 11 zeehonden die niet tot op soort konden gebracht worden. Bijkomend werd een adulte Grijze zeehond dood op zee aangetroffen; de resten van dit dier spoelden uiteindelijk niet aan op onze kust en het dier wordt hier niet meegenomen in de analyse.

Opvallend in het strandingenpatroon is het relatief aantal Grijze zeehonden tegenover het aantal Gewone zeehonden: dat steeg gestaag gedurende de laatste jaren, samen met de groei van de populaties van Grijze zeehonden in onze buurlanden. Nu zijn gemiddeld ongeveer de helft van de dode of stervende zeehonden Grijze zeehonden.

In elke maand spoelden zeehonden aan, met uitzondering van januari. Er was geen duidelijk seizoenaal patroon. Tegenover de lengte van de kustlijn spoelden meer zeehonden aan tussen Oostende en De Panne (1 per km kustlijn) dan tussen Bredene en Knokke-Heist (0,3 per km).

Drie van de 15 Grijze zeehonden waren adult (één vrouwtje, twee mannetjes), 12 waren onvolwassen. Van de Gewone zeehonden waarvoor dit bepaald kon worden, waren drie dieren volwassen en 12 dieren onvolwassen.

Negen van de Grijze zeehonden, 12 van de Gewone en één van de niet tot op soort identificeerbare zeehonden werden verzameld voor bijkomend onderzoek naar de doodsoorzaak.

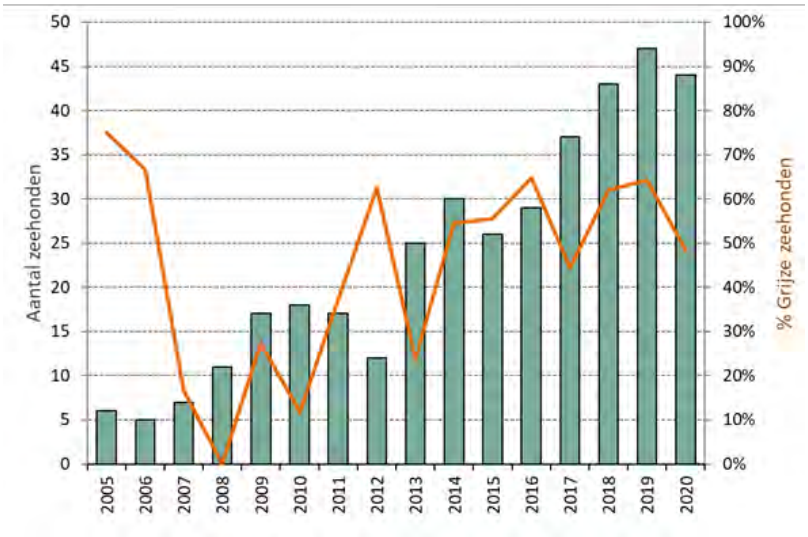

Aantal zeehonden (incl. niet tot op soort geïdentificeerde dieren) dood of stervend gestrand, incidenteel gevangen en aangetroffen in havens van 2005 tot 2020 en percentage Grijze zeehonden (exclusief de dieren verzorgd te Sealife en daar gestorven)

Aantal gestrande zeehonden per locatie in 2020

	Grijze zeehond	Gewone zeehond	Soort niet bekend	Lengte kust (km)	Aantal per km kustlijn
Knokke-Heist	1	1		10,2	0,2
Zeebrugge			1	5,4	0,2
Blankenberge			2	3,2	0,6
Wenduine-De Haan	1	2		10,4	0,3
Bredene			1	3,6	0,3
Oostende	4	3	1	8,6	0,9
Middelkerke	2	1	5	7,7	1,0
Nieuwpoort	3	5		3,6	2,2
Koksijde	2	4		8	0,8
De Panne	2	1	1	4,7	0,9

Het bergen van een dode Gewone zeehond in staat van ontbinding uit de haven van Nieuwpoort.
De sectie op het dier toonde aan dat het gestikt was in een platvis (3 mei 2020).

Doodsoorzaak

Van de negen Grijze zeehonden waarvoor een doodsoorzaak kon ingeschat worden, werden zeven dieren vermoedelijk of met zekerheid incidenteel gevangen. Van de 11 Gewone zeehonden waarvoor dit kon bepaald worden, kwamen zes dieren vermoedelijk of zeker om door bijvangst.

Op 15 oktober zat een zeehond (soort niet bekend) bij opkomend tij vast in een strandnet te Middelkerke. Opgetrommelde brandweer en zeereddingsdienst konden het dier niet bereiken. Het werd bij het volgende afgaand tij (dood) door de visser uit het net verwijderd en is daarna niet aangespoeld.

Bijvangst kwam zowel voor bij beroepsvisserij als bij strandvisserij. Op 14 maart, 15 december en 18 december werden te Nieuwpoort zeehonden incidenteel gevangen in kartenetten. Dit was, samen met onduidelijkheden over de types netten die op het strand geplaatst waren, reden voor deze zeehondenstad om vanaf december kartenetten tijdelijk niet meer toe te laten. Op 28 februari en 13 december werden respectievelijk te Nieuwpoort en te Koksijde dode zeehonden aangetroffen die incidenteel gevangen werden bij recreatieve visserij op het strand of bij professionele visserij vlak voor de kust.

Dat de meeste bijvangsten plaatsvonden tussen Nieuwpoort en De Panne (71% van de dieren waarvan minstens vermoed wordt dat ze incidenteel gevangen werden) hoeft niet te verbazen: aan onze kust zijn daar meer zeehonden aanwezig dan aan de oostkust, en er zijn ook meer strandvissers actief. Bovendien wordt voor de kust van De Panne tot Middelkerke ook met professionele war- en kieuwnetten gevist, vaak dicht bij het strand. Ten slotte wordt professionele visserij met staand want druk beoefend in de nabije Franse kustwateren.

In de haven van Nieuwpoort werden twee Gewone zeehonden dood aangetroffen: één van de dieren was gestikt in een platvis, het andere dier kwam klaarblijkelijk om het leven door verstrikking in een touw met lokeenden. Een volwassen vrouwelijke Grijze zeehond die op 23 oktober aanspoelde, is gestorven aan een uitgezaaide kanker. Twee Gewone zeehonden kwamen om door een ‘trauma’: de bron van de verwondingen kon niet achterhaald worden.

4. DE OPVANG VAN LEVENDE ZEEHONDEN

In 2020 heeft Sealife Blankenberge drie Grijze en 13 Gewone zeehonden verzorgd. In de voorbije 23 jaar heeft dit centrum reeds 442 zeehonden opgenomen die in België gestrand waren of ver in het binnenland, voorbij sluizen, aangetroffen zijn. Vijf zeehonden waren afkomstig uit het Hoge Noorden: Klapmutsen (*Cystophora cristata*; 1999, 2000, 2003 en 2004) en een Zadelrob (*Pagophilus groenlandicus*; 2003).

In 2020 zijn vijf van de Gewone zeehonden kort na hun opname in Sealife gestorven. Het waren, met een gewicht tussen de 9,5 kg en 13,5 kg bij opvang, heel jonge en erg verzwakte dieren.

Sealife heeft in 2020 zes Gewone zeehonden en één Grijze zeehond vrijgelaten te Blankenberge. Enkele van deze dieren waren al in 2019 opgevangen, terwijl enkele dieren die opgevangen werden in 2020 pas in 2021 vrijgelaten werden.

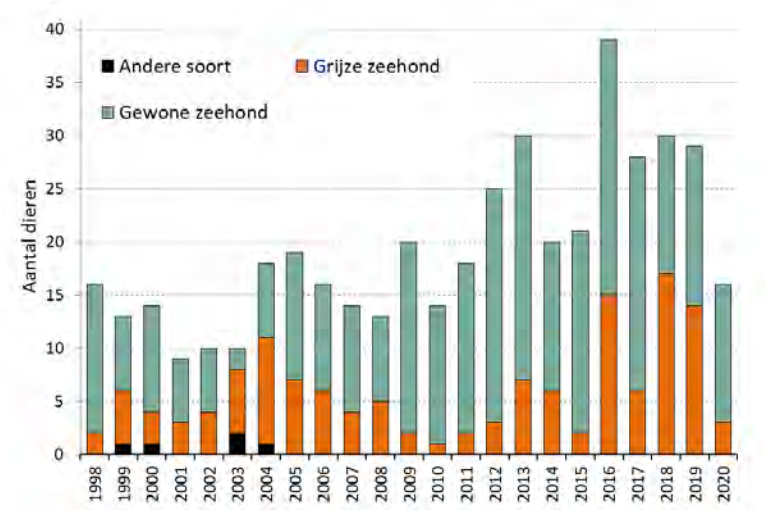

Aantal in België gestrande en opgevangen zeehonden tussen 1998 en 2020

De vangst van een zieke zeehond (D2904) op een slipway te Nieuwpoort door een vrijwilliger in samenwerking met de lokale brandweer (20 januari 2020)

Een hopeloos geval

Een Gewone zeehond die begin 2020 in Frankrijk opdook, had er al een hele opvanggeschiedenis opzitten. Op 22 oktober 2018 wordt het jonge vrouwtje, amper 11,5 kg zwaar en erg ziek, gevonden op het strand van Bawdsey, Suffolk (Verenigd Koninkrijk). Het wordt verzorgd in het opvangcentrum van Jingleshell en krijgt, aangesterkt en 34,5 kg zwaar, de vrijheid terug op 14 januari 2019 in de Wash, Norfolk. Het heeft intussen zijn eerste flippertag gekregen: *RSPCA63014*. Op 21 augustus 2019 moet het opnieuw opgevangen worden. Het heeft een gat in het palatum en heeft weinig fut. Het weegt slechts 15 kg wanneer medewerkers van Sealife het ophalen te Koksijde: erg weinig voor een zeehond van net een jaar oud. Na verzorging wordt het op 6 november 2019 vrijgelaten te Blankenberge, nu 44,5 kg zwaar en met een nieuwe flippertag: *BE551*. Amper twee maanden later heeft het opnieuw problemen: het dier bevindt zich op 17 januari 2020 in een kanaaltje ('Wateringue') te Bourbourg, bij Gravelines (Frankrijk). Twee dagen later kan het daar gevangen worden door Maël en Gaël, 10 en 12 jaar oud, en het wordt op 25 januari vrijgelaten te Sangatte. Op 1 mei 2020 wordt het dier opnieuw futloos aangetroffen op een strand nabij Sangatte. Een nieuwe opvang dringt zich op. Het hopeloze geval wordt vanaf dan permanent in opvang gehouden: het aardt niet in de vrije natuur, en is na een verblijf in drie opvangcentra te erg vertrouwd met mensen.

De indrukwekkende snor van een Gewone zeehond in de opvang te Sealife Blankenberge (8 augustus 2020)

Zeehonden met tag BE546 (links) en D2904 (rechts) op het Klein Strand te Oostende (13 mei 2020): nu gezonde dieren die ooit in een opvangcentrum hulp nodig hadden.

OPGEVANGEN ZEEHONDEN: EEN WEERZIEN

In 2020 werden heel wat getagde zeehonden opgemerkt te Nieuwpoort en Oostende, en werden enkele in België getagde zeehonden opgemerkt in de ons omringende landen. Dergelijke waarnemingen zijn interessant om de overleving en de verplaatsing van de opgevangen en vrijgelaten dieren in kaart te brengen – en mensen die zo'n dier waarnemen zijn natuurlijk geïnteresseerd in zijn of haar geschiedenis. Hieronder een overzicht van de opvang, vrijlating en terugmeldingen van deze dieren (soort: Pv=Gewone zeehond; Hg=Grijze zeehond).

Tag	Soort	♂/♀	Opvang	Vrijlating	Waarneming/vondst
BE457	Pv	♂	15/9/2016 Wenduine	3/12/2016 Blankenberge	Juli 2018 en mei 2020, Berck (Baie d'Authie, F)
BE517	Pv	♀	18/7/2018 Westende	29/10/2018 Blankenberge	Januari–februari en juli–augustus 2020, Nieuwpoort
BE534	Hg	♀	4/2/2019 Nieuwpoort	29/3/2019 Nieuwpoort	Januari 2020, Nieuwpoort
BE546	Pv	♂	22/7/2019 Middelkerke	14/1/2020 Blankenberge	Mei en juli 2020, Oostende; 13 augustus 2020 dood aangespoeld te Koksijde
BE550	Pv	♂	14/8/2019 Oostende	7/11/2019 Blankenberge	Zomer tot najaar 2020, Adur rivier (UK)
BE551	Pv	♀	21/8/2019 Koksijde 19/1/2020 Gravelines (F) 1/5/2020 Bourbourg (F)	7/11/2019 Blankenberge 25/1/2020 Sangatte (F)	17 januari 2020 binnenwateren (Wateringues) bij Gravelines (F), Daarna binnenwateren bij Bourbourg; vanaf 1 mei 2020 permanent in opvang
BE554	Pv	♂	4/10/2019 Oostduinkerke	14/1/2020 Blankenberge	Februari, augustus-september en december 2020, Nieuwpoort
BE559	Pv	♀	29/6/2020 Oostende	7/9/2020 Blankenberge	12 november 2020, Zeeland; gestorven op 24 november 2020 te Aseal (NL)
BE564	Pv	♂	1/9/2020 Zeebrugge	4/11/2020 Blankenberge	November en december 2020, Oostende
Y3086	Pv	?	?	?	Juli 2020, Oostende, herkomst niet gekend
D2823	Pv	♀	1/7/2020 Pellworm	2/10/2020 Duitsland	December 2020, Nieuwpoort
D2904	Pv	♀	Juni 2019 Norddeich (D) 20/1/2020 Nieuwpoort	Sept. 2019 Juist (D) 11/3/2020 Blankenberge	Januari 2020, Nieuwpoort, naar opvang 20 januari 2020, na vrijlating gezien in mei en juni 2020 te Oostende
NL490	Pv	♀	2018 Aseal (NL)	27/10/2018 Ouddorp, NL	September 2020, Oostende; december 2020, Nieuwpoort
NL690	Pv	?	20/6/2019 Friedrichskoog (D) 10/10/2019 ASeal (NL)	14/8/2019 Duitsland 23/11/2019 Nederland	Juni 2020, Nieuwpoort; augustus-september 2020, Oostende
NL769	Pv	♀	9/6/2020 ASeal (NL)	20/8/2020 Ouddorp (NL)	November-december 2020, Nieuwpoort
NL808	Pv	♂	6/9/2020 Ouddorp (NL)	7/11/2020 Ouddorp (NL)	Dood aangetroffen te Nieuwpoort 11 november 2020, vermoedelijk bijvangst
F261	Pv	♀	29/06/2020 St-Marcouf (FR)	31/10/2020 Veulette sur Mer (FR)	December 2020, Nieuwpoort
F490	Pv	♀	3/9/2019 Duinkerke (F)	26/10/2019 Calais (F)	Januari-maart en oktober 2020, Nieuwpoort; eind 2020-begin 2021 te Digue du Braeck (F)
F520	Pv	?	?	7/10/20 Calais	November en december 2020, Nieuwpoort
UK 63084	Pv	♀	17/7/2019 Hunstanton (UK)	1/12/2019 Wash (UK)	April 2020, Oostende

5. ANDERE OPMERKELIJKE DIERSOORTEN

Een Lederschildpad in het net!

Op 28 oktober was het even schrikken voor de bemanning van het kustvissersvaartuig O.190 Renilde, vissend tussen Middelkerke en Oostende. Rond 19:30 troffen ze immers niets minder dan een Lederschildpad (*Dermochelys coriacea)* aan in hun netten! De bemanning reageerde alert op deze unieke vangst en ze kon het nog levende dier ongedeerd weer in zee zetten.

Opmerkelijk is dat de soort in dezelfde periode ook in Nederland werd gezien: eind september in de Oosterschelde, foeragerend op de rijkelijk aanwezige kwallen, en begin oktober voor Scheveningen. Uit een vergelijking van de vorm en de grootte van littekens op de kop en van de 'ribben' op hun schilden blijkt dat het Belgische dier en het dier van de Oosterschelde alvast niet dezelfde waren. Vermoedelijk nog een andere Lederschildpad spoelde op 3 november dood aan ter hoogte van het Deense Ballum.

De Lederschildpad is een uitgesproken soort van open en warme zeeën, waar ze vooral van kwallen leven. In kustgebieden laten ze zich doorgaans niet snel zien (tenzij om eieren te leggen, maar dat is bij ons uitgesloten). Tot op heden kenden we slechts drie strandingen (1988, 1998 en 2000) en drie waarnemingen (2018 en twee in 2019). Hoewel het lijstje nu dus slechts zeven exemplaren telt, lijkt het aantal gevallen toe te nemen: dit kan toeval zijn, of een echte toename in het aantal dieren dat de Noordzee binnenzwemt in de maanden met relatief warm water en veel kwallen. Het kan ook gewoon het gevolg zijn van betere mogelijkheden voor het wereldkundig maken en het documenteren van waarnemingen. In het verleden werden dergelijke vangsten zonder bewijs misschien steevast weggelachen als Visserslatijn.

Een Lederschildpad in het net van een kustvisser (28 oktober 2020)

6. DISCUSSIE EN CONCLUSIES

Het aantal strandingen van Bruinvissen is gedaald in vergelijking met enkele jaren geleden. Hieraan conclusies over de populatie of veranderde menselijke factoren verbinden, is moeilijk: de Bruinvis is zeer mobiel en onze wateren maken slechts een klein deel uit van hun leefgebied.

De luchtsurveys leverden gemiddelde dichtheden aan Bruinvissen op, maar werden wel uitgevoerd buiten de maanden met de hoogste aantallen dieren bij ons. Een vergelijking tussen het aantal gestrande dieren en de dichtheid van Bruinvissen in het nabije zeegebied kan waardevol zijn als vroege indicator voor mogelijke veranderingen in de populatie en voor problemen[16].

De meest opvallende doodsoorzaak voor Bruinvissen was predatie door de Grijze zeehond. Enkele Bruinvissen vertoonden verwondingen die wezen op een aanval van een zeehond. De dieren hadden de predatiepoging overleefd, maar zijn uiteindelijk gestorven aan de infecties van de toegebrachte

verwondingen. Zoals elk jaar strandden enkele Bruinvissen die gestorven waren door incidentele vangst in visnetten, vermoedelijk uitgezet bij professionele visserij.

Informatie over het dieet van Bruinvissen is belangrijk voor het beter begrijpen van de ecologie, en bijgevolg voor de bescherming van deze soort. Mogelijk zal de verzameling van meer kwantitatieve data over de beschikbaarheid van prooien, vaak niet-commerciële en dus beperkt gemonitorde soorten, ons helpen om de ecologische vereisten en trends in het voorkomen van deze toppredator in ons marien ecosysteem beter te begrijpen.

De Witsnuitdolfijn was tot enkele jaren geleden een niet erg zeldzame verschijning in onze wateren, relatief ver van de kust. Het leefgebied van deze soort in de Noordzee ligt nu een stuk meer naar het noorden: mogelijk een gevolg van klimaatsveranderingen en de daarmee gepaard gaande effecten op de verspreiding van hun prooien[17].

Er waren weinig waarnemingen van Tuimelaars. Eén dier verblijft nog steeds in het westelijk deel van onze wateren en het aanpalende gebied. Het blijft sociaal naar de mens toe. Solitaire sociale dolfijnen komen wereldwijd voor en meestal betreft het Tuimelaars. In een aantal gevallen werden dergelijke dolfijnen verwond, soms met fatale afloop voor het dier[18]: het is aangewezen om zeer voorzichtig te varen in de buurt van een sociale Tuimelaar.

Het aantal zeehonden bij ons zit in de lift, met in 2020 het ontstaan van een tweede, min of meer permanent gebruikte ligplaats te Oostende. De dieren zijn er een toeristische attractie geworden. Politici, die er aanvankelijk *"geen zoo wilden van maken"*, omarmen er de zeehonden nu (figuurlijk) en ze steunen vrijwilligers die de dieren vrijwaren van verstoring.

Het aantal gestrande zeehonden blijft hoog, en het relatief aantal Grijze zeehonden onder gestrande dieren stijgt: een gevolg van groeiende populaties in onze buurlanden. Zo stelden onderzoekers vast dat het aantal verharende Grijze zeehonden in de Waddenzee de afgelopen vijf jaar met gemiddeld 13% per jaar is toegenomen[19], terwijl het aantal pups dat er geboren werd jaarlijks met 11% steeg. In het oosten van Engeland stelt men voor de laatste 20 jaar een jaarlijkse stijging vast in het aantal Grijze zeehonden van 16%[20].

Bijvangst is een belangrijke doodsoorzaak voor zeehonden, en een onderzoek, eventueel internationaal, naar de impact op de populaties en naar mogelijke mitigerende maatregelen lijkt noodzakelijk.

Er gaat, onder meer in de Internationale Walvisvaartcommissie, veel aandacht naar de sterfte van diep duikende walvisachtigen zoals spitssnuitdolfijnen. Mogelijk zal het verder onderzoek van de achtergrond van strandingen in combinatie met een overleg met militaire overheden leiden tot maatregelen om blootstelling van de dieren aan militaire SONAR te vermijden of te beperken.

Dwergvinvissen zijn erg zeldzaam bij ons. De soort lijkt zijn verspreidingsgebied binnen de Noordzee licht naar het zuiden uit te breiden. Het in 2020 gestrande dier was erg jong en het had een opmerkelijke afwijking aan de wervelkolom. De mens zou het enige zoogdier zijn dat een scoliose kan ontwikkelen zonder duidelijke onderliggende oorzaak (*idiopatische scoliose*). In 2019 strandde in Nederland een Dwergvinvis met scoliose. Een uitgebreid team van onderzoekers met zeer uiteenlopende specialisaties maakte gebruik van dit dier voor het formuleren van een theorie over het ontstaan van compenserende curves na een trauma aan de wervelkolom[21]. Het onderzoek van het Nederlandse dier bracht aan het licht dat de scoliose ontstaan was door een verwonding aan twee wervels, leidend tot een acute laterale afwijking van de wervelkolom, uiteindelijk gevolgd door het ontwikkelen van compenserende krommingen. Mogelijk zijn er gelijkaardige systemen die leiden tot scoliose bij mensen. Voorlopig kon een oorzaak van de scoliose van het Belgische dier van 2020 niet achterhaald worden.

De bijvangst van een Lederschildpad is opmerkelijk. De enige waarnemingen van deze soort in onze wateren (exclusief strandingen) zijn heel recent. Misschien zijn er meer Lederschildpadden die de Noordzee inzwemmen door warmer water en/of door de beschikbaarheid van veel geschikt voedsel (kwallen). Mogelijk is de stijging in het aantal waarnemingen ook een indicatie van betere systemen voor meldingen, onder meer door het beschikbaar zijn van telefoontoestellen met camera en alomtegenwoordige sociale media.

7. DANKWOORD

We zijn dank verschuldigd, o.a. omwille van meldingen van strandingen en waarnemingen, en/of voor assistentie bij het recupereren van kadavers en het overmaken van foto's, aan (zo volledig mogelijk): gemeentelijke diensten (milieudienst, politie, reddingsdienst, technische dienst); Hulpverleningszones; Dienst 112; Scheepvaartpolitie; Agentschap voor Maritieme Dienstverlening en Kust (afdeling scheepvaartbegeleiding, Maritime Rescue and Coordination Centre, DAB Vloot); Maritiem Informatiekruispunt (MIK); de diensten van de gouverneur van de provincie West-Vlaanderen; de Civiele Bescherming; het Kabinet van de Minister voor de Noordzee; Basis Lombardsijde; Basis Oostende (Bootsman Jonson); Zeereddingsdiensten; Ship Support; Federale Overheidsdienst Leefmilieu, Dienst Marien Milieu; Vlaamse overheid, Dienst Zeevisserij (Dz); Agentschap Natuur en Bos (ANB); Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO); Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO); Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ); VLIZ Strandwacht; Vlaamse Milieumaatschappij (VMM); Opvangcentrum voor vogels en wilde dieren (VOC) Oostende; Dierenasiel Knokke; Natuurpunt (o.a. waarnemingen.be); zeezoogdieren.org; Navigo-Nationaal Visserijmuseum; Propere Strandlopers; surf- en yachtclubs; Parkwind; Otary; C-Power; Norther; Elia; Wageningen Marine Research en opvarenden van onder meer RV Simon Stevin, RV Belgica, Ephyra, Frans Naerebout, 40e Smaldeel Koksijde, personeel toezichtsvliegtuig OO-MMM;

en aan Jacky Aercke/Rhea, Arhamotors, Franky Bauwens, Jean-Marie Beirens, Bart Bergh, Antony Bienstman, René Billiau, Fred Blaise, Niko Borgoo, Katrien Brackx, Stefaan Brinckman, Jolien Buyse, Dré Cattrijsse, Nathalie Colpaert, Sam Colpaert, Peter Daenekynt, Luc David, Mark De Backer, Xena de Bartina, Mireille Debeerst, Hans De Blauwe, Thibaut De Clercq, Dorine De Coster, Erik De Keersmaecker, David De Koninck, Philippe Delacauw, Piet Delaender, Bernard De Langhe, Inge Demey, Jeremy Demey, Anne-Mie Depreitere, Sabrien Depypere, Mike Derycke, Filip De Ruwe, Dirk Deschacht, Geert Devloo-Delva, Mia Devolder, Vicky De Voogt, Marie-Christine Devos, Lisa Devriese, Catherine Deweirdt, Diederik D'Hert, Hilde Dobbelaere, Edwig Dolfen, Chris Dumon, Walter Etienne, Aäron Fabrice, Vincent Geerardyn, Jens Goedezeune, Joanna Marie Goley, Juliette Haelters, Nathalie Haentjens, Dries Hautekiet, Dave Hendrickx, Luc Hosteyn, Christophe Houthoofd, Mark Jacobs, Dirk Jansen, Guido Keijl, Carole Langley, An Laurens, Patrick Legein, Mardik Leopold, Kris Lingier, Mieke Maillard, Christian Mylle, Rita Noreilde, Marcel Peeters, Vroni Peeters, Dirk Reunbrouck, Ronald Ribbe, Bart Robberechts, Walter Rogiers, Martine Rosseel, Dirk Rossey, Melissa Schaght, Patricia Senaeve, Jan Seys, Thierry Steelant, Jean Thiébaut, Philippe skipper Trigla, Jo Vandeleene, Steve Vandenberghe, Peter Van den Brande, Carl Van Den Broeck, Christophe Vandepitte, Evelyne Vanderstraeten, Patrick Van Hellemont, Veerle van In, Toon Verbruggen, Hans Verdaat, Dirk Verhaeghe, Liese Verhaeghe, Jan Vermaut, Isa Vermeire, Tim Vochten, Walter Wackenier, Frank Wagemans en Petra Willaert.

We danken de medewerkers van Sealife Blankenberge voor de zorgen aan levend gestrande zeehonden, en Sophie Brasseur (WUR), Arnout de Vries en Michael Bakker Paiva (zeehondencentrum.nl), Vincent Serbruyns en Jaap van der Hiele (A Seal Centrum), Debbie Russell en Alison Charles (RSPCA), Julia Cable and Emily Porter-Ward (British Divers Marine Life Rescue), Teresa Le Compte (Friends of Horsey Seals), Stephen Savage (Sea Watch Foundation Sussex), Sea Mammal Research Unit (SMRU), Tim Fetting (Seehundstation Nationalpark-Haus Waloseum Vogelstation Norden-Norddeich), Stefanie Mahal (Seal Centre Friedrichskoog), Didier Leuliet (LPA de Calais) en Jacky Karpouzopoulos (Coordination Mammalogique du Nord de la France (CMNF)) voor de informatie over gemerkte zeehonden.

Dankzij Jean-Marc Rys, Linda Vanthournout, Hilde Saesen, Luc David en vele anderen was ongeveer dagelijks informatie beschikbaar over de zeehonden in de haven van Nieuwpoort. Veel informatie over de zeehonden te Oostende en op andere plaatsen langs de kust werd aangeleverd door het North Seal Team, in het bijzonder via Colette De Meyer en Inge De Bruycker.

We danken collega's van het KBIN, UGent en ULg voor hun onmisbare ad hoc medewerking. Steven Degraer en Bob Rumes waren promotor respectievelijk co-promotor van de thesis van Elke Lambert.

Bronvermelding figuren

Omslag: Luc Grollie Photograpy (jonge Grijze zeehond op het strand van De Haan, 21 december 2020)

p.5: Kris Lingier; p.6: Linda Vanthourenhout; p.7 boven; p28 onder: Patricia Senaeve; p.7 onder, links; p.8 onder; p.17 onder: Luc David; p.7 onder, rechts; p.16 onder: Francis Kerckhof; p.8 boven; p.12; p.13; p.14 onder; p.17 boven; p.24 boven; p.21-26: Jan Haelters; p.14 boven: Nick Waterschoot; p.14: Elke Lambert; p. 16 boven: Michael Kyramarios; p.18: Stijn Ameye; p.19: KBIN; p.27: Jean-Marc Rys; p.28 boven: Jonathan Meul; p.30: Kevin Van Thomme - bemanning O190; p.34: Luc Grollie Photograpy

8. LITERATUUR

[1] http://www.marinemammals.be/reports

[2] Surmont, E. & Drossaert, M., 2020. Langsnuit & Selkie de zeehond. Ambilicious, ISBN 978-94-93210-19-6, NUR 274.

[3] Lambert, E., 2020. The feeding ecology of the harbour porpoise *Phocoena phocoena* L. in a changing environment. MSc. Thesis, Marine and Lacustrine Science and Management, Universiteit Antwerpen, Universiteit Gent, Vrije Universiteit Brussel.

[4] Haelters, J., Kerckhof, F., Verheyen, D. & Jauniaux, T., 2011. The diet of harbour porpoises bycaught or washed ashore in Belgium: exploratory study and results of initial analyses. Royal Belgian Institute of Natural Sciences (MUMM) and Federal Public Service for Health, Food Chain Safety and Environment (DG5 – Marine Environment), Brussels, 29 p.

[5] Haelters, J., Kerckhof, F., Toussaint, E., Jauniaux, T. & Degraer, S., 2012. The diet of harbour porpoises bycaught or washed ashore in Belgium, and relationship with relevant data from the strandings database. Royal Belgian Institute of Natural Sciences (RBINS/MUMM) and Federal Public Service for Health, Food Chain Safety and Environment (Marine Environment), Brussels, 45 p.

[6] Dolman, S.J., Berrow, S.D., Brownlow, A., Deaville, R., Evans, P.G.H., Fernandez, A., Gordon, J.C.D., Haelters, J., IJsseldijk, L.L., Miller, P., Morell, M., Plön, S., Renell, J., Simmonds, M.P., Stockin, K.A., Virgili, A. & Wickson, F., 2021. Overcoming challenges to protect beaked whales in the Northeast Atlantic - ASCOBANS Intersessional Working Group Report. 52pp. International Whaling Commission, Scientific Committee doc SC/68C/E/02

[7] Cox, T., Ragen, T., Read, A., Vos, E., Baird, R., Balcomb, K., Barlow, J., Caldwell, J., Cranford, T., Crum, L., D'Amico, A., D'Spain, G., Fernández, A., Finneran, A., Gentry, R., Gerth, W., Gulland, F., Hildebrand, J., Houser, D., Hullar, T., Jepson, P., Ketten, D., MacLeod, C., Millar, P., Moore, S., Mountain, D., Palka, D., Ponganis, P., Rommel, S., Rowles, T., Taylor, B., Tyack, P., Wartzok, D., Gisiner, R., Mead, J. & Benner, L., 2006. Understanding the impacts of anthropogenic sound on beaked whales. Journal of Cetacean Research and Management 7: 177-187.

[8] Velázquez-Wallraf, A., Fernandez, A., Caballero, M.J., Møllerløkken, A., Jepson, P., Andrada Borzollino, M. & Bernaldo de Quiros, Y., 2021. Decompressive pathology in cetaceans based on an experimental pathological model. Frontiers in Veterinary Science 8. doi:10.3389/fvets.2021.676499

[9] Simmonds, M.P. & Lopez-Jurado, L.F. (1991) Whales and the military. Nature 351: 448.

[10] Fernández, A., Edwards, J., Rodriguez, F., de los Monteros, A., Herraez, P., Castro, P., Jaber, J., Martin, V. & Arbelo, M., 2005). 'Gas and fat embolic syndrome' involving a mass stranding of beaked whales (Family Ziphiidae) exposed to anthropogenic sonar signals. Veterinary Pathology 42: 446–457. doi:10.1354/vp.42-4-446

[11] Frantzis, A., 1998. Does acoustic testing strand whales? Nature 392(6671): 29.

[12] Faerber, M. & Baird, R., 2010. Does a lack of observed beaked whale strandings in military exercise areas mean no impacts have occurred? A comparison of stranding and detection probabilities in the Canary and main Hawaiian Islands. Marine Mammal Science 26: 602–613. doi:10.1111/j.1748-7692.2010.00370.x

[13] Lockyer, C., 1976. Body weight of some species of large whales. Ices Journal of Marine Science. doi:10.1093/icesjms/36.3.259

[14] Ohsumi, S., Masaki, Y. & Kawamura, A., 1970. Stock of the Antarctic minke whale. The Scientific Reports of the Whales Research institute 22: 75–125.

[15] Kumar, A. & Faiq, M.A., 2020. Discovering new details of the human intestinal mesentery. Science X, 6 februari 2020. Downloaded from https://sciencex.com/news/2020-02-human-intestinal-mesentery.html

[16] IJsseldijk, L., Camphuysen, K., Keijl, G., Troost, G. & Aarts, G., 2021. Predicting harbour porpoise strandings based on near-shore sightings indicates elevated temporal mortality rates. Frontiers in marine science. doi:10.3389/fmars.2021.668038

[17] IJsseldijk, L.L., Brownlow, A., Davison, N.J., Deaville, R., Haelters, J., Keijl, G., Siebert, U. & ten Doeschate, M.T.I., 2018. Spatio-temporal trends in white-beaked dolphin strandings along the North Sea coast from 1991-2017. Lutra 61(1): 153-163.

[18] Nunny, L. & Simmonds, M., 2019. A global reassessment of solitary-sociable dolphins. Frontiers in Veterinary Science. doi.org/10.3389/fvets.2018.00331

[19] CWSS, 2021. Grey seal surveys of the Wadden Sea and Helgoland 2020-2021. Common Wadden Sea Secretariat.

[20] SCOS, 2020. Scientific advice on matters related to the management of seal populations: 2020. Special Committee on Seals. Available on: http://www.smru.st-andrews.ac.uk/files/2021/06/SCOS-2020.pdf

[21] de Reuver, S., IJsseldijk, L., Homans, J., Willems, D., Veraa, S., van Stralen, M., Kik, M., Kruyt, M., Gröne, A. & Castelein, R., 2021. What a stranded whale with scoliosis can teach us about human idiopathic scoliosis. Scientific Reports 11: 7218.

De blik van Poseidon, god van de zee en één van de regelmatige gasten te Oostende.
Hij zag dat het goed was op het Klein Strand. En vooral druk.

Strandingen en waarnemingen van zeezoogdieren en opmerkelijke andere soorten in België in 2020

Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN)

Rapport BMM – MARECO | 15 augustus 2021